

סלייה שנקולבסקי (מרקטינסקי)

היחסים בין התנועה הציונית לחברת הרוב בארגנטינה, *1943-1935

השלטון בארגנטינה ויחסו לציבור היהודי

בשנים 1943-1935 היה השלטון בארגנטינה נתון בידי השמרנים, שהצליחו להחזיק בו הודות לעיוותים חוזרים ונשנים במערכת הבחירות והודות לתמיכת הצבא. ב-1938, עם עלייתו לשלטון של הנשיא רוברטו מ. אורטיס (Roberto M. Ortiz) בעל הנטיות הליברליות, נתעוררו לזמן מה התקוות להתחדשות הרמוקרטיה האמיתית (נוסח השנים 1916-1930), אולם אלה התבררו לאחר פרישתו ופטירתו, כשאת מקומו תפס סגנו השמרני, ראמון ס. קאסטיז'ו (Ramon S. Castillo), ונגווזו סופית עם ההפיכה הצבאית של יוני 1943.

בשנות השלושים החלה ארגנטינה להגביל את ההגירה אליה, וערב המלחמה נעלה את שעריה לחלוטין. שלא כשאר ארצות יבשת אמריקה, שהחליטו לנתק את יחסיהן עם מדינות הצייר בינואר 1942 בעקבות הצטרפות ארצות הברית למלחמה (בדצמבר 1941), שמרה ארגנטינה על נייטרליות במשך מלחמת העולם השנייה. נייטרליות זו, שלכאורה התבססה על מסורת מדיניות החוץ הארגנטינית עוד מימי מלחמת העולם הראשונה, חיפתה למעשה על מגמות פרו-גרמניות בקרב חוגי השלטון.¹ כידוע, הצטיינה תקופה זו בגילויי אנטישמיות במדינה, שנתמכו

מאמר זה הוא חלק מציבור לקבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, "התנועה הציונית והמפלגות הציוניות בארגנטינה 1935-1943", האוניברסיטה העברית, ירושלים תשמ"ד (להלן: שנקולבסקי).

במאמר זה נעשה השימוש במונח "חברת הרוב" בהתייחסות לחברה הלא-יהודית בארגנטינה. מדובר בחברה מונוליטית מבחינה דתית ולאומית, שאינה מקבלת גישות פלורליסטיות, ושעל המיעוט שבה להתאים את עצמו לדפוסים של הרוב כדי להיחשב לחלק אינטגרלי ממנו (ראה לדוגמא, חיים אבני, "הציונות והנחלתה באמריקה הלטינית", הווג לידיעת עם ישראל בתפוצות בבית נשיא המדינה, סדרה 8, קונטרס 3, ירושלים תשל"ו, עמ' 20-9).

1. Jose Luis Romero, *El Desarrollo de las Ideas en la Sociedad Argentina del Siglo XX*, Mexico 1965 (להלן: חוסה רומרו), pp. 132-133; Tulio Halperin Cronica del Periodo Argentina 1930-1960 Buenos Aires pp. 40-44; Leandro Pita Romero, *Relaciones Exteriores Argentina 1930-1960*, Buenos Aires 1961 (להלן: ליאנדרו רומרו), pp. 180-181; חיים אבני, מביטול האינקוויזיציה ועד "חוק השבות", ירושלים תשמ"ב (להלן: אבני), עמ' 279-623.

במישרין על ידי הנציגים הדיפלומטיים של גרמניה. ברם, למרות ההשפעה הפרו-גרמנית נזרחה הממשלה מלנקוט עמדה אנטישמית רשמית. בד בבד עם הופעת זרמים התומכים כפשיזם ובגזענות, התגבשה בארגנטינה דעת קהל ליברלית שהתנגדה להם, וקמה חזית משותפת של השמאל והמרכז. מחזית זו צמחו, כפי שנראה להלן, היוזמים והתומכים בפעולות ההזדהות עם גורל העם היהודי.²

עד היום טרם פורסמו מחקרים ממצים על היחס של שלטונות ארגנטינה כלפי הציבור היהודי ועל האנטישמיות בארגנטינה והשפעתה על החוגים הרשמיים. אולם מהתייעוד העומד לרשותנו עולה, כי עוד ב-1935 ניסתה המשטרה למנוע שימוש בשפת היידיש באספות פומביות (לדוגמא, בעצרת המתאה נגד רדיפות הנאצים)³ וזאת בניגוד לחופש הביטוי המובטח בחוקה הארגנטינית. בסוף 1936 התלוננה הלשכה המקומית של הקרן הקיימת לישראל על הקושי להשיג רישיון לדבר יידיש באספות.⁴ תופעות אלה, שמקורן כנראה בדרג האופרטיבי של המנגנון הממשלתי,⁵ הכבידו על פעילות הציבור היהודי. "משלחת הארגונים היהודיים הארגנטיניים" – דאי"א (Delegacion de Asociaciones Israelitas Argentinas, DAIA), ארגון הגג של הארגונים היהודיים בארגנטינה, שקם ב-1935 כתגובה לעליית הנאציזם בגרמניה ולגילויי אנטישמיות בארגנטינה עצמה, טיפלה בבעיה על ידי פנייה לשר הפנים.⁶

נראה שהמצב החרף החל ממאי 1939, לאחר פרסום צו בדבר פעילות התאגדויות אתניות. צו זה נועד במקורו להגביל את פעילויות הארגונים הנאצים, אולם היות שנוסחו לא צמצם את תחולתו למיעוט הגרמני בלבד, הוא פגע גם בציבור היהודי ובמוסדותיו.⁷ התנועה הציונית, שפעולותיה למען ארץ ישראל יכלו להתפרש כפעילות זרה, נפגעה אף היא מהצו, והבחירות לקונגרס הציוני הכ"א נאסרו.⁸ פרט למקרה זה, נראה שההגבלה היחידה על הפעילות הציונית הסדירה הייתה המשך איסור השימוש ביידיש, איסור שהסתמך על הוראה של הדרג

2. חיים אבני, יהדות ארגנטינה – מעמדה החברתי ודמותה הארגונית, ירושלים 1972 (להלן: אבני, יהדות ארגנטינה), עמ' 27, 28.

3. "La prohibicion del Idish", *Judaica*, III, 35, mayo 1936, p. 236.

4. הקרן הקיימת לישראל, בואנוס איירס, אל הלשכה הראשית, 20.11.1936, ארכיון ציוני מרכזי (להלן: אצ"מ), KKL5. קופסא 959. לאור מדיניותה של הלשכה המקומית, ייתכן שהמרוכז בתירוצן כדי לא להביא שליה. עם זאת, התירוצן מתבסס על מציאות קיימת. ראה שנקלובסקי, עמ' 140.

5. ראה הערה 3.

6. "אל דעלעגאציע פון דער דאיא ביים מיניסטער פון אינערן", די אידישע צייטונג, 1937; 7.10.1937; אבני, יהדות ארגנטינה, עמ' 35-36; שנקלובסקי, עמ' 26-28, 101-125, 132.

7. אבני, יהדות ארגנטינה, עמ' 36 והערה 8.

8. ועד השקל הארצי אל בית-דין כבוד של הקונגרס, 11.7.1939, אצ"מ S5/1686; מבשן אל לויטרכך, 24.7.1939, שם, שם.

הממשלתי העליון. השימוש ביידיש נאסר עוד בפתיחת הוועידה ה-16 של הפדרציה הציונית, שהתקיימה שלושה שבועות קודם לכן (כ-22.4.1939).⁹ כמו כן נאסר השימוש באידיש בעת ההכרזה על פתיחת מגבית קרן היסוד של אותה שנה.¹⁰ דא"א הגיבה על מקרים אלה ואחרים בתזכיר ששלחה באוגוסט 1939 למשרד הפנים. היא טענה, שהאיסור פוגע בחופש הדיבור ומנוגד לחוקה, בעטיו מתבטלים אירועים שונים, שכן המרצים הם בחלקם הגדול אורחים מחוץ לארץ או אנשים שהגיעו לארגנטינה לא מכבר, וכי מדובר באספות העוסקות בענייני תרבות או בעזרה לפליטים ולקרבתות הדיפות.¹¹ המצב לא השתפר, ונראה שעל רקע זה נדחתה הוועידה של מפלגת פועלי-ציון, שהיתה אמורה להתכנס ביולי 1941.¹² גם אחרי מהפכת יוני 1943 ידוע על הגבלות על השימוש ביידיש. עם זאת, בתקופה בה אנו דנים, התנועה הציונית לא הוציאה אל מחוץ לחוק, ופעולותיה, לרבות קיום עצרות פומביות, לא הוגבלו.¹³ על כן, מנקודת ראותה של התנועה הציונית, יש לראות באי אבחנתם של השלטונות בינה לבין תנועות זרות אנטי-ארגנטיניות בראש וראשונה מטרד, ולא תופעה שנועדה למנוע את פעילויות התנועה.

המפלגות הציוניות ויחסן לרפובליקת ארגנטינה

התייחסותם של פעילי המפלגות הציוניות ליהדותם ולפעילותם הציונית כתושבי ארגנטינה יצאה מהנחת היסוד, שחוקת הרפובליקה הארגנטינית מושתתת על עקרונות דמוקרטיה ושוויון, וכי כל מה שסותר עקרונות אלה, כדוגמת האנטישמיות, זר ליישות הארגנטינית. בעניין זה לא היה הכדל בהשקפותיהן של שלוש הקבוצות בהן אנו דנים: ותיקי הפדרציה הציונית, דור ראשון להגירה, שקיבלו את חינוכם היהודי והציוני מעבר לים; הדור השני בפדרציה, דור ההמשך,

9. "אימפאזנטער פיערוונג פונ'ם 25-יאריקן יובל פון דער ציוניסטישער פערעראציע און דערעפונג פון איר 16-טער לאנדעסקאנפערענץ", די אידישע וועלט, 12.5.1939. רוזובסקי טוען, שאיסור השימוש ביידיש השפיע לרעה וסתם את הפיות. ראה מ. רוזובסקי, "א קאנגרעס אן השראת השכינה", שם. את נוסח הצו ראה: Juan C. de Mendoza, *La Argentina y la Swastica*, Buenos Aires 1941, pp. 65-68.
10. "דער גרויסער פראקלאמירונג אקט פון קרן היסוד 'כופר העם' אין 'גראנד ספלענדיד'", די אידישע וועלט, 2.6.1939.
11. לפי הניסוח, לא היתה זו הפנייה הראשונה באותו הזמן. התזכיר במלואו מתורגם ליידיש מופיע ב"די אידישע צייטונג", 13.8.1939, תחת הכותרת: "דער מעמארנדום פון דער דא"א צום אינערן-מיניסטער וועגן דער פארבאט פון אידיש ביי עפענטלעכע אקטן".
12. "קאמוניקאט פון צענטראל קאמיטעט פון דער פועלי ציון", אונזער צייט, 18.7.1941.
13. ראה, לדוגמא, שנקולבסקי, עמ' 87-100. על המצב בארגנטינה אחרי מהפכת 1943, ראה אצ"מ S 25/2037.

אקדמאים ילידי ארגנטינה או כאלה שהגיעו לארגנטינה בגיל צעיר; וחברי פועלי ציון, אשר בדומה למייסדי הפדרציה הציונית היו רובם ככולם מהגרים, שהושפעו מהלכי הרוח האידיאלוגיים שרווחו בארצות מוצאם במזרח אירופה.¹⁴

הפדרציה הציונית

טיפוח הרעיון הלאומי-יהודי לא נקשר בהכרח בעלייה לארץ ישראל, אלא נתפס גם כמתאים ל"אלה המרגישים את עצמם מושרשים וכנוח ביתר ארצות תבל."¹⁵ שניות זו בתפיסה הציונית, לפיה עלייה לארץ ישראל היא גם אידיאל לאומי ערטילאי וגם פתרון לאלה שאינם מרגישים ביטחון בארץ מושבם – לא חל בה שינוי גם עם עלייתו של היטלר לשלטון בגרמניה ועם הופעת גילויי האנטישמיות בארגנטינה. מקורה בפטריטיזם ארגנטיני, שבא לידי ביטוי למשל בקונגרס הראשון של הנוער הציוני בארגנטינה (Primer Congreso de la Juventud Sionista Argentina), שהתכנס ביולי 1933. באי הקונגרס ראו את ארגנטינה כארץ של חופש, שוויון ודמוקרטיה. תופעות האנטישמיות בארגנטינה הוצגו כיבוא מאירופה, יבוא זר למסורת הארגנטינית. בני הנוער הציוני נדרשו, הן כארגנטינים והן כיהודים, להירתם למלחמה בשונאי ישראל כאשר הם. במקביל נדרש הנוער שלא להתפתות לתנאי החיים הנוחים בארגנטינה ולסייע בכניית ארץ ישראל.¹⁶ הלכי מחשבה אלה המשיכו להרריך את בני הדור השני בפדרציה גם במחצית השנייה של שנות השלושים. הם באו לידי ביטוי בכתב ובעל-פה בהקשרים שונים, החל מהשאיפה להפוך את ארץ ישראל לשוק לייצוא הבשר הארגנטיני, ועד לדיון על בעיות של זהות יהודית. הכרה לאומית ציונית הוצגה כתורמת לכבוד העצמי של היהודים החיים בין האומות: "הגשמת האידיאל הציוני תאפשר לנו, ילידי הארצות האמריקניות, שבהן היהודי שוכח את נרודיו ומשקיף בשלווה בסערה המתרחקת, לומר בסיפוק וברגש פטריוטי, שאנו ארגנטינים מגזע עברי."¹⁷ בין שני קצוות אלה – השאיפה לשגשוג כלכלי, הן של ארגנטינה והן של ארץ ישראל, והציונות הנתפסת כאמצעי להתערות מוצלחת של היהודים בארגנטינה – יש גילויי דעת אחרים, המרגישים את האחריות הציונית והיהודית המוטלת על כתפי

14. שנקלובסקי, עמ' 42, 45, 71, 101.

15. כפי שנאמר ב"קול קורא" לנוער הציוני, שפורסם באוקטובר 1932. Confederacion Juvenil Sionista Argentina, Boletin del Primer Congreso de la Juventud Sionista Argentina, Buenos Aires, 8, 9 y 10 de julio de 1933, p. 2.

16. נאום היו"ר, ז. ניכנזון, שם, עמ' 10; החלטות כלליות, שם, עמ' 19-20.

17. "E. Israel un mercado de carnes argentinas", *Orientacion*, agosto 1936; Jacobo Fridman, "Sionismo y Asimilacion", *idem*, November 1938.

אלה הגרים בארצות דמוקרטיות וחופשיות.¹⁸ לפי התיעוד העומד לרשותנו נראה שלא נעשה כמעט דבר למימוש רעיונות אלה. דובר על "פעילות, כסף ועבודה"¹⁹ כפועל היתה התרומה הכספית התרומה הכמעט בלעדית.²⁰

תדירות התופעות האנטישמיות הגבירו בדור ילידי ארגנטינה, שפעלו במסגרת הפרדציה הציונית, את הנטייה להזדהות עם ארגנטינה בתדמיתה האידיאלית והמושלמת, ואת עצמם ככנים נאמנים לה. בתופעות של שנאת ישראל שהתרחשו לנגד עיניהם ראו תופעה בת חלוף, שאינה עולה בקנה אחד עם האופי הבסיסי של האומה הארגנטינית. נראה שבני דור זה, שהתחנכו ברוח הלאומית של בתי הספר והאוניברסיטאות הארגנטיניים בשנות העשרים, כלומר, בשנות הדמוקרטיה האמיתית של המדינה,²¹ מצאו תמיכה להשקפתם בקרב חוגים דמוקרטיים שפעלו באותה עת בארגנטינה. כל אלה הביאו לטיפוח תדמית של יהודי ציוני גא, המוכן לתרום כפי יכולתו להגשמת האידיאל הציוני עבור יהודים אחרים, שעקב המצב בארצות מוצאם נדחפו לחפש פתרון בארץ ישראל.

הדור הוותיק בפרדציה – גם הוא ראה את עצמו יושב על קרקע בטוחה בארגנטינה. גם בני דור זה תלו תקוות בחופש ובשוויון מהם נהנו היהודים בארגנטינה, במיוחד לאור ניסיונם הקודם בארצות מזרח אירופה. כרם, נראה שהיו פחות נלהבים ויותר מפוכחים מאנשי דור ההמשך. נחמן גונג, מהאבות המייסדים של הפרדציה הציונית וממנהיגיה הבולטים,²² תקף בחריפות במאמר מערכת בביטאון הפרדציה "די אידישע וועלט" את נאומו של שר החוץ של ארגנטינה, ד"ר קארלוס סאאברדה לאמאס (Carlos Saavedra Lamas), בסוף 1936 בזכות הגירה סלקטיבית.²³ לאמאס היה אישיות ידועה גם מחוץ לגבולות המדינה, כיהן ב-1936 כיו"ר העצרת של חבר הלאומים וקיבל פרס נובל לשלום. גונג כתב, שהתבטאויותיו של השר בדבר זכותו של כל עם לפתח את אופיו הלאומי ולטפח גזע מיוחד באמצעות "פיקוח על הגזע", "פרופילקסיס של הגזע" וכדומה, מעוררות

18. "Despues de la pausa", שם, אוגוסט 1937; "Dos de Noviembre", שם, נובמבר 1938.

19. שם, נובמבר 1938.

20. שנקולבסקי, עמ' 87-100, 115-125.

21. ראה נאומו של ד"ר ניכונזון, מהנציגים הבולטים של דור ההמשך בפרדציה הציונית, בישיבת הפתיחה של "הכינוס למען ארץ ישראל", די אידישע וועלט, 20.5.1938. על ניכונזון ראה לדוגמא שנקולבסקי, עמ' 57-59; אבני, יהדות ארגנטינה, עמ' 20-21.

22. "Con la muerte de Natan Gesang pierde el judaismo argentino a un gran dirigente", *Mundo Israelita*, 12.2.1944; "דער לעצטער לעכנס טאג פון ר' נחמן געזאנג", די אידישע וועלט, 16.2.1944.

23. הנאום נישא במסגרת "הוועידה הבינאמריקנית לכיסוס השלום", שהתכנסה בבואנוס איירס. ראה נ. גונג, "דאסן פראפילאקסיס", די אידישע וועלט, 11.12.1936. על הוועידה ראה: ליאנדרו רומרו, עמ' 179.

זעם רב. כן טען, שברור לחלוטין כנגד מי מכוונת הגבלת ההגירה.²⁴ גונג לא טעה בהערכתו. ההגבלות על ההגירה צמצמו בהדרגה את אפשרות כניסת יהודים למדינה, ובמקביל, חתם שר החוץ הסכמי הגירה מועדפים עם מדינות "גוררות" כדנמרק והולנד.²⁵

נחמן גונג ראה בציונות, מעבר לתפקידה בשמירת הקשר עם העם היהודי ובבניית הארץ, דרך לשיפור תדמיתו של הקהל היהודי בעיני השלטונות והסביבה המקומית. "הציונות לא רק נתנה ליהודים שלנו דרך חיים, אידיאל ומטרה, אלא הוכיחה לחוגי הממשל, לעיתונים הגדולים של המדינה, לקהל הלא-יהודי, שאנו חיים פה לא כ'רוסים' ולא כ'גרמנים', אלא כ'יהודים'. אנו [הציונים] רוממנו את השם שהיה לגנאי [...]. הציונות העלתה את היישוב שלנו לרמה רוחנית ומוסרית גבוהה יותר ולימדה את היהודים להיות חזקים כיהודים, נאמנים בארגונינו וישרים כבני אדם."²⁶

דברים אלה מרמזים על תדמיתו של הציבור היהודי בראשית ימיו בארגונינו, כאשר המושג "יהודי" היה כמעט שם נרדף לרועה זונות, ויהודים הגונים העדיפו להופיע כבני מוצא אחר. אין זה המקום לבדוק אם היתה זו התנועה הציונית שהעלתה את קרנה של היהדות המקומית בקרב החברה הארגונית, או שמא תרמו לכך גם גורמים אחרים. מכל מקום, אין ספק שהארגונים הציוניים תרמו את חלקם הן במישרין, משבאו במגע עם גורמים רשמיים, והן בהשפעתם על התארגנות היישוב היהודי המקומי.²⁷ כאשר לתרומה המעשית של הציונות הארגונית למפעל הציוני, דבריו של גונג משקפים את המציאות: "הציונות נתנה ליישוב שלנו את האפשרות להשתתף בבניין ארץ ישראל, אם לא דרך חלוצים ויזמות עצמאיות, אז דרך הקרן הקיימת וקרן היסוד."²⁸

מעבר לאיסוף כספים היו גם כמה ניסיונות לעסוק בתעמולה מדינית. הפעילים הציונים הפיצו חומר הסברה על המדיניות הציונית ועל בעיית ארץ ישראל בקרב

24. די אידישע וועלט, 16.2.1944; Dr. Saavedra Lamas: "Necesitamos acentuar dijo el Dr. Saavedra Lamas: una profilaxis racial, moral, intensa y activa", *La Nacion*, 6.12.1936 עמ' 292.

25. אבני, עמ' 292-293.

26. נאומו של נ. גונג בוועידה ה-16 של הפרוציה, די אידישע וועלט, 12.5.1939. הוא חזר על רעיונות אלה במאמר, "א קאפיטעל ארגענטינער ציוניסטישע פאליטיק", יובל בוך סך-הכל פון 50 יאהר אידיש לעבען אין ארגענטינע, בואנוס איירס 1940, עמ' 611-620.

27. שנקלובסקי, עמ' 26-29, 101-132. בהתייחסות לחברה היהודית בארגונינו, אשתמש במונח "היישוב היהודי", שהיה המונח המקובל על היהודים שם. נמנעתי ככל האפשר מהשימוש במונח "קהילה", כי בחקר תולדות יהודי ארגונינו הוא מתקשר לחברת קדישא (ראה שם, עמ' 125-132).

28. ראה הערה 26.

חברי הפרלמנט הארגנטיני, הפקידות הממשלתית הבכירה והפרופסורים באוניברסיטאות. לפי דו"ח המפיצים עצמם, נראה שפעולות אלה לא הוכתרו בהצלחה.²⁹ כן פנתה הפררציה הציונית ב-1935 לשר החוץ ולנשיא ה-Sociedad Rural Argentina, ארגון בעל השפעה מכרעת בכלכלת המדינה, כדי לשכנעם בכדאיות פיתוח קשרים כלכליים עם ארץ ישראל, כולל פתיחת קונסוליה.³⁰ גורל פעולות אלה היה כגורל פעולות ההסברה.

ההברלים בין דור הוותיקים לבין דור ההמשך בפררציה הציונית במידת התלהבותם מהרפובליקה הארגנטינית לא השפיעו על השקפת עולמם הבסיסית: ארגנטינה היא ארץ מושבנו ואנו חיים בה כיהודים; התנועה הציונית מהווה קשר וביטוי להזדהות עם העם היהודי ועם ארץ ישראל; תרומתנו העיקרית היא העזרה הכספית.

ברם, ההרגשה שהם אזרחים שווי-זכויות ונאמנים לרפובליקה לא הביאה את אנשי הפררציה הציונית לכלל מחשבה, שהם כגוף יכולים להיות שותפים פעילים בפוליטיקה מקומית. גישה זו מובנת לאור העובדה שהפררציה הציונית ראתה בעיסוקיה בהתארגנות יהודית מקומית משימה אד-הוק.³¹ על אחת כמה וכמה בפוליטיקה מקומית. הפררציה לא רק הסתייגה בעצמה מפעילות כזאת, אלא התנגדה גם לכל פעילות פוליטית שיזם הציבור היהודי. אין פלא אפוא, שבגליונות "די אידישע וועלט" אין זכר לתעמולה פוליטית ארגנטינית.³² לקראת הבחירות לנשיאות (1938) נוסד ועד יהודי למען תמיכה באחת המפלגות, בהפגנות האחד במאי צעדה קבוצה יהודית בין שורות הסוציאליסטים, וכן נוסדה "אגודה פטרויטית יהודית".³³ מאמר המערכת ב"די אידישע וועלט" גינה תופעות אלה ובמיוחד את הקמת האגודה, וטען שמכיוון שאף קבוצת זרים אחרת לא הקימה

29. "אלגעמיינער בארכיט-פאליטישע טעטיקייט", די אידישע וועלט, 2.4.1937.
30. הפררציה הציונית אל נשיא ה-Sociedad Rural Argentina, 22.4.1935, אצ"מ, ארכיון יצחק קפלן A305; הפררציה אל ד"ר ברודצקי, לונדון (כולל נספח עם נתונים על הפעילות הכלכלית בארץ ישראל), 28.8.1936, שם, Z4/10156. הפררציה פנתה לשר החוץ ב-10.12.1935, שם. Sociedad Rural Argentina נוסדה ב-1866 על ידי בעלי קרקעות במטרה לשפר את תכניקות החקלאות והשבתת הגועים בעדרים, והיא הרחיבה את פעולותיה לתעשייה. ראה Ione S. Wright & Lisa M. Nekhom, *Historical Dictionary of Argentina*, New York 1978 (להלן: ארגנטינה) p. 902.
31. שנקולבסקי, עמ' 105, 125.
32. בשנים שברקתי, 1943-1935, לא מצאתי פרסומים בנידון.
33. "מער ווי ניט ראואם", די אידישע וועלט, 6.5.1938. כנראה הכוונה ל"פועלי-ציון" אשר תמכו במפלגה הסוציאליסטית. על השתתפותם בהפגנות האחד במאי ראה "פייערונדיק דער 1-טן מאי", אונזער צייט, 30.4.1938, בו מתפרסמת מודעה על יציאה מאורגנת להפגנה. על ועד תמיכה במועמד לנשיאות, אורטיס, ראה אבני, עמ' 294, הערה 25.

ארגון דומה, קיים חשש שחוגים אנטישמיים יראו זאת כאחיזת עיניים על מנת להסתיר חוסר נאמנות.³⁴

ראגתה של הפרדציה הציונית לתדמיתו הא-פוליטית של היישוב היהודי המקומי בעיני חברת הרוב התבטאה גם במלחמתה בקומוניסטים היהודים. בעקבות פרשת ההתיישבות היהודית בכירוביד'ון וההתארגנות שקמה בעקבותיה בארגנטינה, פרסמה הפרדציה גילוי דעת ב"די אידישע צייטונג", היומון המקורב לחוגים הציוניים, ובכטיאונה המפלגתי. בגילוי הדעת התריעה בין היתר על הנזק שייגרם, אם יוזה הקהל הרחב את דעותיהם של הקומוניסטים היהודים עם השקפותיו של הקהל היהודי בכלל.³⁵ היא ראתה בחומרה את הכתמת הציבור היהודי בכתם הקומוניזם, במיוחד בתקופה שהמפלגה הקומוניסטית היתה מחוץ לחוק ושהיה חשש שהמשטר ינקוט אמצעים נגד יחידים וקבוצות שהזדהו אתה. חששות אלה התאמתו. הסנטור סנצ'ס סורונדו (Sanchez Sorondo) הגיש לבית המחוקקים של ארגנטינה הצעת חוק לדיכוי הקומוניזם.³⁶ בנאום שנשא בסנט הבהיר, שלדעתו קומוניסטים ויהודים חד הם. תוך הפגנת בקיאות בעניינים הפנימיים של היהודים, יצר הנואם רושם שקומוניזם הוא השקפת עולם יהודית. הפרדציה הציונית סברה, כי ייתכן שהיהודים עצמם אחראים למצב זה, משום שלא טענו קבל עם ועדה שאין קשר בין קומוניזם ליהדות. על כן, וכדי שהעם הארגנטיני הנלחם בקומוניזם לא יוזה את הקומוניסטים עם היהודים, תבעה הפרדציה להחרים את הקומוניסטים היהודים.³⁷ לא ידוע באלו אמצעים נקטה הפרדציה – או בהשפעתה דאי"א – וייתכן שלא עשתה דבר בנידון, כדי לא לתת ביטוי פומבי לפולמוסים פנים-יהודיים.

עמדתה של הפרדציה הציונית היתה דומה לעמדת המפלגות הפוליטיות

34. "מער ווי ניט ראטזאם", די אידישע וועלט, 6.5.1938.
35. "א אפיציעלע דערקלעהרונג פון דער ציוניסטישער פּעדעראציע", די אידישע צייטונג, 22.10.1935; כנ"ל, די אידישע וועלט, 25.10.1935. ראה גם "פון וואנען, אזוי פיל שינאה?", וכן מ. ראזאבסקי, "די דערוואכונג פונ'ם פארוואווערטן שינאת ציון", שם.
36. חוסה רומרו, עמ' 136: Congreso Nacional, Diario de Sesiones. Camara de Senadores de la Nación 1936 - Tomo I Represion de comunismo y sindicacion gremial y patronal. Proyectos de ley del senador Sanchez Sorondo, 4.6.1936, pp. 260-282.
37. "דער אידישער מאמענט אין סענאט", די אידישע וועלט, 11.12.1936. העיתון "Siguio el Senado con el Proyecto sobre comunismo. 6.12.1936: כתב נ-1936. "En las escuelas comunistas se ensena el idish que a casi todo ellos les es comun" (בבתי הספר הקומוניסטיים מלמדים יידיש שהיא שפת כולם כמעט וכל הקומוניסטים). על סריקות המשטרה בבתי ספר יהודיים שנחשבו לקומוניסטיים, ראה "די פאליציי האט געשלאסען עלף אידישע פאלקס-שולען", די אידישע צייטונג, 27.5.1937.

בארגנטינה, שהתנגדו להתארגנויות על פי מוצא ודגלו ברעיון של "כור היתוך".³⁸ אולם בעוד שהמפלגות הללו חתרו להתבוללות כוללת של המהגרים ובניהם באומה הארגנטינית, גרסה הפרציה הציונית שרק בתחום הפוליטי אל ליהודים בכלל ולמפלגות הציוניות בפרט להתערב כציבור מאורגן; לעומת זאת, בכל הנוגע לחיי הציבור היהודי ולתנועה הציונית, על הציבור היהודי להופיע כגוף מאורגן ולהגן על האינטרסים שלו.

מפלגת "פועלי ציון"

עמדת פועלי-ציון לגבי מקומו של הציבור היהודי בכלל ושל מפלגתם בפרט בחברה הארגנטינית היתה שונה מעמדת הפרציה הציונית. מפלגת פועלי ציון דגלה בייצוג כולל של היישוב היהודי בארגנטינה במסגרת "קונגרס יהודי ארגנטיני".³⁹ קונגרס זה אמור היה לטפל בין היתר ביחסים שבין היהודים לכלל החברה, במניעת אנטישמיות, במעמדם החברתי והכלכלי של היהודים במדינה ובטיפוח הזהות היהודית. לאחר ועידת "פועלי ציון" במאי 1937 כתב חבר המפלגה, העיתונאי א. ל. שוסהיים,⁴⁰ מאמר בו תבע שהקונגרס לכשיקום לא יסתפק רק בתגובות על התופעות האנטישמיות, אלא יחפש את שורשיהן וישקוד על פעולות מנע בקרב הציבור היהודי, כגון עזרה ליהודים להשתרש בכלכלה הארגנטינית, כדי שהאנטישמיות לא תצליח לזעזע את מקורות פרנסתם. מכאן הרעיון לפתח ולחזק את ההתיישבות החקלאית היהודית.⁴¹ ג. גלזמן, ממעצבי מדיניותה של "פועלי ציון" בענייני התארגנות הציבור היהודי,⁴² חזר ונימק ביתר תוקף את הטענות הללו בנאומו הפרוגרמטי על הקונגרס היהודי הארגנטיני בוועידה הארצית למען נפגעי המלחמה ב-1939. לדעתו, הכוונת היהודים לענפים יצרניים ובכסיים – בראש ובראשונה להתיישבות חקלאית – היא אחד האמצעים להבטיח ליהודים עמדות בטוחות בכלכלה הארגנטינית. עמדות כאלה לא תהיינה נתונות לזעזועים ולתהפוכות ולא תיתנה פתחון פה לאנטישמים מחוגים אינטלקטואלים, וגם לא מחוגים עממיים. גלזמן מתח ביקורת גלויה על הריכוז המופרז של אקדמאים מצד אחד, ושל תעשיינים זעירים בענף הביגוד מצד שני, המנצלים כוח עבודה לא יהודי. כמו כן טען, שבתקופה שהתעמולה האנטישמית מדברת על צבירת זהב על ידי היהודים, יש לתאם פעולה בין המוסדות השונים וכך למנוע,

38. שנקולבסקי, עמ' 6.

39. שם, עמ' 109-115.

40. א. ל. שוסהיים, פון קליינע און גרויסע זאכן, באואוס איירס 1949, עמ' ה-ו, ט; יצחק הרקבי, ראיון הנמצא ברשותי; "תעודה", ארכיון מפלסים, 30, עמ' 34.

41. א. ל. שוסהיים, "דער ארגענטנער אידישער קאנגרעס", די אידישע צייטונג, 5.5.1937.

42. י. פלטיצקי, "יהודה גלאזמן אוועק אין דער אייביקער רח", די נייע צייט, 13.2.1959; ד"ר ל. טרקטינסקי, ראיון הנמצא ברשותי.

למשל, הקמת כמה בנקים יהודיים בעת ובעונה אחת.⁴³ גלזמן הוכיח את הציבור היהודי על מצבו וקרא ללמוד לקח מן ההתרחשויות באירופה ומהשגיאות של הקהילות שמעבר לים ביחסים בינו לבין החברה הלא יהודית.⁴⁴ השקפת עולם זו של גלזמן ושל שוסהיים, שהיתה מקובלת על חבריהם למפלגה, הושפעה ישירות מהחלטות הקונגרס היהודי העולמי של 1936,⁴⁵ והתבססה עדיין על תיאוריות המזכירות במידה מסוימת את דרכי החשיבה של תקופת ההשכלה.⁴⁶ "פועלי ציון" האמינו, שעל ידי שינוי פני החברה היהודית ישפיעו על יחס החברה הלא-יהודית אליה. כפרספקטיבה היסטורית נראית השקפה זו נאיבית. הם הקישו ממצב היהודים במזרח אירופה על מצב היהודים בארגנטינה, תוך התעלמות מההבדלים הפוליטיים-כלכליים שביניהם. לדעתם, יש לתקן את הריבוד החברתי המקומי כטיפול שורש בבעיית האנטישמיות. השקפה זו היתה כבר אז, במחצית השנייה של שנות השלושים, אנכרוניסטית, במיוחד לאור התפשטות התעמולה הגזענית הנאצית בכל העולם.

43. י. גלאזמן, די ארגאניזאציע פון אונדזער ישוב (רעפערט געהאלטן אויף דער אלגעמיינער קאנפערענץ פון אידישע אינסטיטוציעס אין ארגנטינע, דעם 23-25-טן רעצעמבער 1939), בואנוס איירס 1940 (להלן: גלאזמן), עמ' 11-13. גלזמן מתייחס ל-*trabajo a domicilio* (עבודה בבית), שבה עבדו פועלות בקבלנות וקיבלו שכר מינימלי. טרם פורסם מחקר ממצה על האנטישמיות בארגנטינה. ממעט הפרסומים העומדים לרשותי עולה, שעיקר הטענות האנטישמיות בשנות השלושים היו על רקע חוסר התבוללותם של היהודים בחברה הארגנטינית, טיעונים מסורתיים של אנטישמיות קתולית ואנטישמיות כלכלית. לא הוזכרו הדוגמאות שהועלו על ידי גלזמן. ראה: David Lloyd George, A. A. Schusheim, *Por que?* Buenos Aires 1937; Lazaro Schallman, Hugo Wast, *Anti-cristiano*, Rosario 1936; Julio Meinville, *El judío*, Buenos Aires, 1936. ככל הידוע, אף אחת מן ההצעות שהוצעו על ידי גלזמן לא יצאה אל הפועל. כאשר להצעותיו המקוריות בתחום החברתי, היה ניסיון להביא לידיעת הציבור הלא-יהודי את הישגי החקלאות היהודית על ידי פרסום הספר *Cincuenta años de la-Argentina judia en la*, Buenos Aires 1939. ספר זה פורסם על ידי דא"א (ארכיון יצחק קפלן, אצ"מ A305). כן יש לציין את פעילות ה-Fomento Agrario, אשר ניסה להבטיח את דור ההמשך בחקלאות (חיים פינקלשטיין, ראיון הנמצא ברשותי), ואשר קיבל הכרה משפטית ב-1940. ראה: "La colectividad debe prestar su apoyo al Fomento Agrario Israelita", *Mundo Israelita*, 19.10.1940
44. Celia S. Heller, *On the Edge of Destruction*, New York 1977 (להלן: הלר), pp. 92-128
45. עצם פרסום הרצאתו של גלזמן בצורת חוברת (ראה הערה 42), כדי להפיצה בקהל הרחב, מוכיח זאת. ראה גלאזמן, דברי המבוא: Resoluciones adoptees par le Premier: Congrès Juif Mondial, 8-15.8.1936, pp. 24-26. עמ' 111-112.
46. Jacob Katz, *Emancipation and Assimilation*, Richmond 1972, pp. 91-110; idem, *Out of the Ghetto*, New York 1978, pp. 176-190

פן אחר של היחסים עם חברת הרוב בא לידי ביטוי בנושא הפעילות התרבותית. לדעת גלזמן, צריכה זו להתרכז בהפצת התרבות היהודית בקרב הנוער שגולד במקום כדי ליצור "טיפוס יהודי ארגנטיני",⁴⁷ וכך בכך בהפצת מידע על תרומת היהודים לאנושות בכלל ולארגנטינה בפרט בקרב המשכילים הלא-יהודים. גלזמן דיבר גם על הפטריוטיזם, המופרו לפעמים, הרווח אפילו בחוגים הסוציאליסטיים של החברה הארגנטינית. עם זאת הבחין גלזמן בין הפטריוטיזם הליברלי והמתקדם של דור המהפכה נגד שלטון ספרד ודור מייסדי הרפובליקה האוליגרכית באמצע המאה ה"ט לבין הלאומנות הקיצונית שצמחה בשנות השלושים בצל הכנסייה הקתולית ובגיבוי השלטונות. סוג זה של לאומנות המושפע מן הפשיזם הנאצי שולל כל תפיסה של נאמנות למדינה, השונה מזו המקובלת עליו. על רקע זה היו גם כמה ניסיונות בקרב היהודים ובמיוחד בקרב הרוח הצעיר להיות "ארגנטינים מושלמים". לדעת גלזמן, לאור כישלון ניסיון ההתבוללות באירופה, "אנו חייבים להסביר לנוער שלנו את העיקר, שאם יהו 'ארגנטיניות' עם טיפוס מסוים של קריוליני נוצרי⁴⁸ – לשווא הוא המאמץ, בין כה וכה לא יצליחו בכך". במקום לנסות להיות מה שאינם, על היהודים בארגנטינה להתור להחזיר על כנו את "הארגנטינים" במובנו הליברלי, ובנוסף "צריך להיות ברור לאורחים שאנו ארגנטינים נאמנים וכנים, שאנו מוכנים לתת את הטוב ביותר, את החיים, עבור ארצנו. מה שאין אנו רוצים ואין אנו חייבים להיות הוא מה שאין אנו יכולים להיות: קריולים גויים."⁴⁹

מ. קוסטרניסקי, נציג הזרם הברוכוביסטי במפלגה,⁵⁰ מגיע בסוף מאמרו הרעיוני "אירישיקייט אין ארגנטינע" (יהדות בארגנטינה)⁵¹ למסקנות דומות. הוא משתמש במושגים המקובלים באירופה: מדינה (שטאט), לאום (נאציע) ועם (פאלק), וקובע: "אנו בהחלט שותפים נאמנים של המדינה הארגנטינית, חלק לויאלי של הלאום הארגנטיני – אך אין אנו משתייכים לעם הארגנטיני". גם חוגים דמוקרטיים

47. הוא שולל את ניסיונות ההתבוללות של הנוער היהודי. ראה גלאזמן, עמ' 8.
48. 25-במאי 1810 התקוממה בואנוס איירס נגד שלטון ספרד. הכוונה בעיקר ל Domingo F. Sarmiento, שהטיף להקניית חינוך עממי ולהבאת קידמה ותרבות אירופית. ראה אבני, יהדות ארגנטינה, עמ' 27, וכן הערה 37. Juan B. Alberdi, אינטלקטואל ומשפטן, אבי חוקת ארגנטינה (1853), מיוזמי הקידמה בארגנטינה ברוח הפוזיטיביזם האירופי. ראה ארגנטינה, עמ' 14-15. Criollo - יליד המקום ממוצא אירופי; לפעמים בן תערוכת של ספרדים ואינדיאנים. criollos- פיתחו תרבות מיוחדת. ראה שם, עמ' 227-229.
49. גלאזמן, עמ' 8.
50. משה קוסטרניסקי (קטרוזן) (1909-1972), יליד פינסק, היה חבר תנועת הנוער "פרייהייט", שהודחה עם הזרם הברוכוביסטי ב"פועלי ציון". הגיע לארגנטינה ב-1927 והצטרף למפלגה. עלה ארצה ב-1949. (יהודה שוסטר, ראיון הנמצא ברשותי).
51. אונוער צייט, 20.1.1940. (שני החלקים הראשונים של המאמר פורסמו שם, ב-15.11.1939, וב-5.12.1939).

וסוציאליסטיים דורשים מהיהודים להשתייך לעם הארגנטיני; היהודים מהססים ואינם נותנים תשובה שלילית ברורה לבקשה זו, מחשש שתשובה שלילית תעורר אנטישמיות. ואולם לדעת קוסטרינסקי, זו הונאה עצמית לחשוב שהסביבה מאמינה ליהודים המכריזים שהם חלק מהעם הארגנטיני. הם נשארים יהודים ונחשבים יהודים. מתן תשובה ברורה על מקומו של הציבור היהודי המקומי בקרב חברת הרוב רק תקל את המצב. "אין לנו כל עניין ליצור בעיית מיעוטים לאומיים בארגנטינה - יהודים או לא-יהודים - זה אינו מתאים לאורח החיים האמריקני, זה בלתי אפשרי ולא נחוץ. אין לנו גם כל זכות להכחיש את עצמיותנו, זה לא נחוץ ובלתי אפשרי [...] הבה נאמר ברורות לעולם: אנו קיבוץ יהודי ואנו נבנה ונפתח אותו [וההדגשה במקור]."⁵²

דבריהם של גלזמן וקוסטרינסקי היו מכוונים נגד חוגים מתבוללים באוכלוסייה היהודית וגם נגד ציבור בעל תודעה יהודית שפסח על שתי הסעיפים באשר למקומו בחברה הארגנטינית (בעיית הזהות היהודית בקבוצות אלה טרם זכתה למחקר ממצה). המכנה המשותף בעמדותיהם של גלזמן וקוסטרינסקי הוא ראיית הציבור היהודי כחלק מהציבור הארגנטיני, וכך בכך כחלק אינטגרלי מעם ישראל על כל המשתמע מכך.

ברומה לפדרציה הציונית, חששה גם מפלגת פועלי ציון שמא יוצר הרושם שהחוגים הקומוניסטים מייצגים את כלל הציבור היהודי. כך היה בעקבות ניסיון ההגירה של קומץ יהודי ארגנטינה לכירובידון. המשלחת יצאה מטעם "החברה למען התיישבות יהודית בכירובידון"⁵³ במחצית שנות השלושים, תקופה בה היה צורך רחוף לפתוח את שערי ארגנטינה בפני יהודי אירופה. באפריל 1936 כתב א. ל. שוסהיים, שאסור ליצור את הרושם שהיהודים בארגנטינה מעוניינים להגר ממנה, שכן ההיפך הוא הנכון: ארגנטינה היא ארץ קולטת הגירה, והיהודים חשים בה טוב. ברית המועצות מצדה לא פתחה את שעריה וההגירה מארצות המצוקה צריכה להגיע לדרום אמריקה. ההזדהות עם ברית המועצות אינה עולה בקנה אחד עם האינטרסים של יהדות אמריקה הלטינית, ולמטטר הסובייטי שונאים רבים ביבשת זו. היהודים מעוניינים שהמדינה תראה אותם כפי שהם, כלומר אזרחים נאמנים.⁵⁴

החקירות שניהלה הממשלה כנגד גורמים זרים שנחשדו בפעילות אנטי-ארגנטינית, העמידו את חברי פועלי ציון מול אתגר הסברתי, ובמיוחד לנוכח

52. שם. המושגים המקובלים במדעי החברה הם state-1 nation. המושג people אינו מקובל. ראה International Encyclopedia of the Social Sciences, U.S.A. 1968

53. שנקלובסקי, עמ' 224-230.

54. "א פאלקס ארגאנויאציע" (מאמר מערכת), די אידישע צייטונג, 3.4.1936; א. ל. שוסהיים, "אין וועמענס אינטערעס אין דו דאזיגע אומפאראנטווארטליכע פאליטיק?" שם,

החשש שגם התנועה הציונית המקומית תיחשב כתנועה זרה, משום שמרכזה מחוץ לארגנטינה.⁵⁵ ראוי לציין, שאלה לא היו חששות שווא. חוגים מקורבים לנאצים טענו, שהתנועה הציונית היא תנועה לאומנית החותרת תחת הלאומיות הארגנטינית. בתגובה תבעה "פועלי ציון", שהתנועה הציונית המקומית תבהיר שהמדובר בקשרי סולידריות מובנים מאליהם עם קהילות אחרות של עם ישראל בעולם, וכי לא מדובר בקשרים עם מדינה זרה. "הציונות הארגנטינית על כל מגזריה היא תנועה של אזרחים ותושבים ארגנטיניים. מגמתה למצוא פתרון לבעיה היהודית. לשם השגת מטרה זו אנו פועלים יחד עם תנועות דומות בארצות אחרות."⁵⁶

חברי פועלי ציון לא ראו סתירה בין המושגים "יידנטום" ל"ארכענטנידאד". סמל לסניתזה האמיתית בין יהדות לארגנטיניות ראו בטקס חנוכת הבית של Hebraica, המועדון היהודי לתרבות ולספורט החשוב ביותר בבואנוס איירס באוקטובר 1943, ובדמויותיהם של אנריקה דיקמן (E. Dickman), המנהיג הסוציאליסטי הנודע, ואלברטו גרשונוף (Alberto Gerchunoff), סופר ועיתונאי מפורסם בקרב האינטלקטואלים הארגנטינים ובעולם הספרות בשפה הספרדית שנשא נאומים בטקס זה; שניהם גדלו במושבות חקלאיות, הגיעו לגדולה, כל אחד בתחומו, והתעררו בחיי המדינה, ועם זאת היו בעלי תודעה יהודית. עליהם ועל יהודים אחרים בעלי תודעה המעוררים בחיי המדינה הוטל להסביר ללא-יהודים, שעל הקהילה היהודית המקומית לעזור לאחיה שבמצוקה ולדאוג לקיום העם היהודי; שהיהודים בארגנטינה אינם נציגים של מדינה זרה, שאין הם זרים במדינה, וכי אין סתירה בין יהדות וארגנטיניות.⁵⁷

אנשי פועלי ציון ראו ביישוב היהודי המקומי ציבור של אזרחים נאמנים לרפובליקה, אך בד בבד התנגדו לתפיסה של ארגנטינה מונוליתית, שבה דגלה כל הקשת האידיאולוגית של הציבוריות הארגנטינית. הם ראו את היישוב היהודי

55. "אפן און מיטן ווירדע", אונזער צייט, 16.6.1939.

56. אונזער צייט, 16.6.1939. ראה גם מאמר מערכת על ביטול הוועידה של פועלי-ציון ב-1941 בגלל איסור השימוש בידיש, ועל פעולות הסברה כדי להבהיר שאין קשר בין פעילות אנטי-ארגנטינית לשימוש בשפה המקובלת על היהודים, "די אידישע געזעלשאפטלעכע טעטיקייט אין ארגענטינע", אונזער צייט, 18.7.1941: "Las actividades Antiargentinas y el Sionismo", *Mundo Israelita*, 19.7.1941

57. "יידנטום און ארכענטנידאד", אונזער צייט, 17.10.1941; שנקולבסקי, עמ' 9. אנריקה דיקמן (1874-1955), יליד מוזרז אירופה, הגיע לארגנטינה בצעירותו. היה רופא. בין השנים 1914-1943 נבחר שבע פעמים כחבר פרלמנט. היה עורך העיתון הסוציאליסטי *La Vanguardia*. התנגד בפרלמנט לתעמולה הנאצית והפשיסטית. ראה ארגנטינה, עמ' 248-249. אלברטו גרשונוף (1883-1950) הגיע לארגנטינה ב-1889. החל מ-1903 השתייך למערכת של העיתון רב היקרה *La Nacion*, Alberto Gerchunoff, Manuel Kantor, Buenos Aires 1969

בארגנטינה כיישוב של קבע, החייב לשמור על זהותו ולפתח את ערכיו, שכן אפילו ירצה להתבולל – הדבר לא יעלה בידו. עליו להסביר את עמדתו לחברת הרוב ולפעול למען מדינה דמוקרטית, שתאפשר בין היתר את קיומו במתכונת הרצויה לו.

לעומת הפרוצדורה הציונית שפסלה כל התערבות בפוליטיקה הארגנטינית, פיתחה מפלגת פועלי ציון קשרים עם המפלגה הסוציאליסטית המקומית, ולפי עדותה, היא נחשבה בעיניה לקבוצה היהודית הסוציאליסטית במדינה.⁵⁸ הקשרים בין שתי המפלגות נרקמו עוד לפני התקופה בה אנו דנים,⁵⁹ ונמשכו גם במחצית השנייה של שנות השלושים ובראשית שנות הארבעים, למרות חילוקי הדעות בדבר מקומו של הציבור היהודי במפלגה הסוציאליסטית הארגנטינית. הם התהדרו במיוחד ערב הבחירות לקונגרס, לנשיאות ולעיריית כואנוס איירס. חילוקי הדעות העיקריים ביניהן נסכו על ההכרה בסוציאליסטים היהודים כסקציה עצמאית דוברת יידיש בתוך המפלגה הסוציאליסטית; האחרונה התנגדה בכל תוקף ליצירת תקדים כזה (לא רק לגבי יהודים אלא לגבי כל קבוצה אתנית), שכן היו בשורותיה מספר רב של זרים והיא דגלה ב"ארגנטיניזציה" מוחלטת של חבריה.⁶⁰ עמדה זו הקשתה על חברי "פועלי ציון" לנהל פעולות הסברה בקרב המפלגה הסוציאליסטית על בעיותיהם הספציפיות של היהודים בעולם ועל המאבק למען ארץ ישראל הסוציאליסטית.⁶¹

ב-2.6.1939 התקיימה ישיבה יחידה במינה בין ראשי המפלגה הסוציאליסטית

58. "לאנדר-ראט פון דער פארייניקטער צ. ס. ארבעטער פארטיי פועלי-ציון - צעירי-ציון. טעטיקייט באריכט פון טעקדעטאריע", אונזער צייט, 15.4.1936.

59. ויקטור מירלמן, הפעולה הציונית בארגנטינה למן הצהרת בלפור ועד 1930, פרקי מחקר בתולדות הציונות, ירושלים תשל"ו (להלן: מירלמן), עמ' 195 והערה 16. בדו"ח על פעולות המפלגה מצוין, שיש להצהיר באספה על הזדהות עם המפלגה הסוציאליסטית בעקבות הירצחו של החבר Guerra על ידי פשיסטים בקורדובה. "פארייניקטער ציוניסטיש-סאציאליסטישע ארבעטער פארטיי פ"צ-צ"צ", אונזער צייט, 20.10.1933. טרם פורסם מחקר ממצה על יחסים אלה וגם לא על יחסי המפלגה הסוציאליסטית עם סקטורים יהודים אחרים.

60. שנקלובסקי, עמ' 168-169; מרדכי רעגאלסקי, "פאליטישע שטרעמונגען און פארטייען אינ'ם ארגענטינער אידישען ישוב", יובל בוך פאר די אידישע צייטונג צו איהר 25 יאהריגען יוביל, כואנוס איירס 1940, עמ' 557-558; יהודה שוסטר, "ראשיתה של מפלגת פועלי ציון בארגנטינה - 1906-1915" (עבודה סמינריונית בחוג להיסטוריה של עם ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים), קיבוץ מפלסים 1973, עמ' 4, וראה הערות 8 ו-9 שם.

61. ראה הערה 58 לעיל.

לאנשי הוועד המרכזי של פועלי ציון,⁶² כדי לדון בבעיות הציונות הסוציאליסטית, בבעיה היהודית בכלל ובבעיות היישוב היהודי המקומי בפרט. הסנטור ד"ר מריו ברבו (Mario Bravo) טען, שהצורך ברו-שית התעורר לאור העובדה שהסוציאליסטים היהודים אינם מתבוללים בתנועה המקומית ומקיימים ארגון ופעולות נפרדים. על כך השיב לו קוסטרינסקי, כי בעוד ש"פועלי ציון" נוטלים חלק בפעילות הסוציאליסטית בארגנטינה ובעולם כולו, אין הסוציאליסטים המקומיים מצויים בבעיות הספציפיות של עם ישראל והפרולטריון היהודי. היהודים, לדעת קוסטרינסקי, הם הקרבנות הראשונים של הפשיזם, ועל הסוציאליסטים בכל העולם להושיט להם יד. בנוגע להתבוללות, ציין, אין מקום להעלות את הנושא על הפרק, כל עוד היהודים נרדפים כשל היותם יהודים. בשעה זו אין לכל גורם זכות לדרוש מהיהודים להתכחש לעמם ולתרבותם. מ. רגלסקי, מראשי המפלגה ועיתונאי ידוע,⁶³ חיזק את דברי קוסטרינסקי והבהיר, שאין הכוונה ליצור בעיה של מיעוט לאומי. היהודי המהגר לארגנטינה הינו נאמן למדינה. הדרך שנולד בה הוא ארגנטיני, ברם אין לבקש ממנו להתכחש למורשתו. באותה הזדמנות התייחס לעשייה הסוציאליסטית בארץ ישראל ולתמיכה שעשייה זו קיבלה מן המנהיגות הסוציאליסטית בעולם, באמצעות הוועד הסוציאליסטי למען ארץ ישראל שנוסד בכריסל ב-1928. כל המשתתפים מטעם המפלגה הסוציאליסטית ביטאו את אהדתם למפעל הציוני הסוציאליסטי בארץ ישראל והודו בחוסר בקיאונם בנושא, אך בבר חזרו על העמדה הידועה של הסוציאליזם הארגנטיני. ד"ר א. רובינשטיין⁶⁴ הדגיש, שדווקא בשל מוצאו היהודי הוא תומך בהתבוללות של כל המהגרים, וזאת כדי שלא יוצרו קונגלומרטים אתניים במקום עם ארגנטיני. משתתף אחר מטעם המפלגה הסוציאליסטית טען שבעיית ארץ ישראל אינה אקטואלית, ואילו המלחמה בפשיזם היא המלחמה באנטישמיות. לדעתו, במקומות בהם שולט הסוציאליזם אין אנטישמיות. המזכיר הכללי של המפלגה, ד"ר אמריקו גיהולדי (Americo Ghioldi), ניסה למצוא נוסחת פשרה. הוא חזר על העמדה הבסיסית של המפלגה: טמיעת כל הגזעים והתרבויות בעם אחד, אך הסכים להכיר במצב המיוחד של הסוציאליזם היהודי על רקע האנטישמיות והנאציזם.⁶⁵

בתקופה הנידונה כאן לא חל כל שינוי משמעותי בעמדות הצדדים. בנובמבר 1941 מציין השליח, ד"ר א.ש. יוריס, כי מאומה לא נעשה בנושא הסברת הציונות

62. "מיינונגס-אויסטויש מיט חברים פון דער טאציאליסטישער פארטיי", אונזער צייט, 16.6.1939. אין בדינו תיעוד על מפגשים נוספים באותה מתכונת.

63. מ. רעגאלסקי, צווישן צווי וועלט מלחמות, בואנוס איירס 1946, (פארווארט); מירלמן, עמ' 194.

64. נציג סוציאליסטי לעיריית בואנוס איירס (ד"ר ל. טרקטנסקי, ראיון הנמצא ברשותי).

65. אונזער צייט, 16.6.1939.

בחוגים לא-יהודיים, פרט לניסיונות ההסברה של "פועלי ציון" בקרב המנהיגים הסוציאליסטים של ארגנטינה ואורוגוואי.⁶⁶ ניסיונה של "פועלי ציון" להקים מתוך חברי המפלגה הסוציאליסטית "ועד סוציאליסטי למען ארץ ישראל העובדת" לא בא לידי מימוש.⁶⁷

מאחר שתביעת "פועלי ציון" להופיע כגוף עצמאי במפלגה הסוציאליסטית נדחתה, חיפשו "פועלי ציון" דרך לשיתוף פעולה עם המפלגה, תוך שמירה על זהותם היהודית. "פועלי ציון" היו מוכנים לתמוך במפלגה הסוציאליסטית, אך בו בזמן ציפו ליתר מעורבות מצד המפלגה הסוציאליסטית בבעיות המיוחדות של הציבור היהודי בכלל ושל הציונות הסוציאליסטית בפרט. דומה ש"פועלי ציון" אכן תרמו את תרומתם למפלגה הסוציאליסטית, אך ספק רב אם קיבלו תמורה הולמת.

מפלגת פועלי ציון ראתה את עצמה בראשית התקופה הנדרונה (1935) לא רק כמגינה על האינטרסים של ההמונים היהודים, אלא חשה מחויבות גם כלפי מעמד הפועלים הארגנטיני.⁶⁸ על כן, ערב מערכות הבחירות ולאור מספרם הרב של היהודים שלא התאזרחו,⁶⁹ יצאה מפלגת פועלי ציון בקריאה, אל היהודים בכלל ואל חבריה בפרט, להתאזרח ולממש את זכות ההצבעה שלהם בבחירות לפרלמנט ולנשיאות. המפלגה התריסה על כך, שהיהודים אפילו לא טרחו להירשם בפנקס הבוחרים של העיריות, וטענה שתופעות אלה מחזקות את הריאקציה.⁷⁰ כל עוד אין היהודים מתאזרחים, "אין לנו כל זכות חוקית להתבטא בכל הנוגע לאינטרסים

66. דו"ח יוריס לר"ר לויטרכך ולר"ר נ. גולדמן, 27.9.1941, אצ"מ S25/2037.

67. "די ציוניסטישע-סאציאליסטישע טעטיקייט פאר די לעצטע 2 יאר", אונזער צייט, 15.5.1939.

68. "רעזאלוציעס פון דריטן צוזאמענפאר", שם, 24.7.1942.

69. "די טעריטאריעלישע ציוניסטישע ארגאניזאציע", אונזער צייט, 31.12.1935. רעיונות אלה נכתבו כטענה נגד האפשרות להקים הסתדרות ציונית אחידה יחד עם הציונים הכלליים. ראה גם שנקלובסקי, עמ' 72.

69. ב-1938 הגיע מספר היהודים ילידי חוץ לארץ מעל גיל 18 ליותר מ-80% מכלל האוכלוסייה היהודית מעל לגיל זה בעיר הבירה. יש להניח שלא פחות משני שלישים מהאוכלוסייה הנ"ל בפרובינציות היתה אף היא ילידת חו"ל. חישוב זה נעשה על סמך הנתונים המופיעים ב-Sergio della Pergola, "Population Trends of Latin American Jewry", *Conference of Jewish Experience in Latin America*, Albuquerque, 12-14 March 1984, Table 8, 12. תודתי נתונה לר"ר דלה פרגולה על עזרתו האדיבה בכל הקשור בנתונים דמוגרפיים.

70. מ. קוסטרינסקי, "פאר דער אנטשידונג", אונזער צייט, 29.2.1936; "די אידישע

באפעלקערונג אין לאנד אין די נאציאנאלע וואלן", שם, 5.3.1938. לפי חוקת ארגנטינה (1853) ניתן לקבל אזרחות לאחר שנתיים של ישיבה במדינה. ראה: A.J. Alonso Casellas, *Correlacion de las Constituciones de 1853 y 1949*, Buenos Aires 1951.

סעיף 20, עמ' 52, הערה 6. בעלי אזרחות זרה רשאים להשתתף בבחירות עירוניות.

David Rock, *Politics in Argentina*, Cambridge 1975, p. 75

של הארץ שאליה אנו קשורים בקשרי עבודה, שהיא סביבת ילדותנו - חוויה שאליה אנו חשים לעתים קרובות סימפטיה גלויה. חוכתנו לארץ ולעם להתאזרח, ולתמוך במאבק לדמוקרטיה ולקדמה ברוח המפלגה הסוציאליסטית.⁷¹ כך קיוותה מפלגת פועלי ציון לתרום להגשמת הסוציאליזם ולהביא לשיתופם המלא של היהודים בעשייה בארגנטינה. לפנינו היבט מיוחד של "עבודת ההווה". במלים אחרות, מפלגת פועלי ציון רגלה בהתערות בחברה הלא-יהודית - אך לא בהתבוללות.

בבחירות לפרלמנט ולעיריית בואנוס איירס ב-1936 התמודדו המפלגה הרדיקלית (מפלגת מרכז), המפלגה הסוציאליסטית והמפלגה הדמוקרטית מתקרמת (Democrata-Progresista) נגד המפלגה השמרנית, שעלתה לשלטון בבחירות מזויפות ב-1932.⁷² "פועלי ציון" צידדו במפלגה הסוציאליסטית, בראותם בה גורם להתנגדות לממשלה השמרנית ולמגמותיה הפשיסטיות. סביר היה שיהודים רבים יצביעו בעד המפלגה הרדיקלית, שהיתה בשלטון בתקופת הדמוקרטיה של שנות העשרים. ברם, אנשי פועלי ציון טענו, שאין להצביע בעדה, לאחר "השבוע הטרגי" שהתחולל בתקופת שלטונה. בינואר 1919 נערך פוגרום ברבעים היהודיים של בואנוס איירס. הפוגרום התרחש בעת שביתה כללית ותחת רישומן של המהפכות הקומוניסטיות באירופה. הפורעים שבאו מקרב חוגים לאומיים זיהו את היהודים עם כוחות השמאל הקיצוני הקשורים במשטר הסובייטי.⁷³ גם אם יש לנו טענות נגד הסוציאליזם הארגנטיני בשל עמדתו בנושא הבעיה הלאומית והכוונה לקבלת יהודים כגוף מאורגן, יש לנו ביטחון בלתי מעורער, שהוא השריון החזק ביותר כנגד האנטישמיות והערובה הבטוחה ביותר לשמירה על זכויותינו, ומה שלא פחות חשוב, המגן על זכות הגירה חופשית, ללא הברלי גזע וללא הפליה.⁷⁴

במערכות בחירות שהתקיימו לאחר מכן המשיכה מפלגת פועלי ציון לתמוך במפלגה הסוציאליסטית, משום שבה ראתה מגן נגד האנטישמיות הגוברת, והיא תבעה מכל היהודים, ללא הברלי השקפה ומעמד, להצביע בעדה. לקראת הבחירות לנשיאות של 1938 לא נרתע "אונוער צייט" מלהביא דוגמא מפולין, שבה מפלגות

71. אונוער צייט, 29.2.1936.

72. Peter H. Smith, *Argentina and the Failure of Democracy, 1904-1955*; Wisconsin 1974, pp. 80-83, 98-99

73. חיים אבני, "אנטישמיות ממלכתית בארגנטינה?", שנאת ישראל לדורותיה, ירושלים תש"ם, עמ' 342-323; - Victor Mirelman, *The Jews in Argentina (1890-1930) - Assimilation and Particularism*, Ph.D. Thesis, Columbia University pp. 221-226, (להלן: מירלמן, היהודים בארגנטינה) 1973.

74. מ. רגלסקי, "די קומענדיקע פארלאמענטארישע און מוניציפאלע וואלן", אונוער צייט, 29.2.1936

יהודיות עשו יד אחת עם הריאקציה, הגורם העיקרי לאנטישמיות.⁷⁵ לאחר הפילוג במפלגה הסוציאליסטית,⁷⁶ נשארה מפלגת פועלי ציון נאמנה למפלגה הסוציאליסטית הרשמית וקראה לציבור היהודי לא לתמוך בפלג הפורש.⁷⁷ טיעונים דומים בזכות המפלגה הסוציאליסטית חזרו ונשנו גם בתעמולה ערב הבחירות החלקיות של 1940.⁷⁸

לקראת הבחירות של 1938 וגם לקראת אלה של 1940 אורגן ביזמת "פועלי ציון" ועד יהודי לתמיכה במועמדים הסוציאליסטים. ב-1940 ארגן הוועד אספות בחירות מיוחדות עבור הבוחר היהודי, בהן נאמו מנהיגי המפלגה הסוציאליסטית.⁷⁹ אין באפשרותנו לבדוק עתה מה הניע את המפלגה הסוציאליסטית לסטות מעקרונותיה ולהסכים להקמת ועד תמיכה שהרכבו אתני. ייתכן שהצורך לחזר אחרי הבוחר הוא שהכריע.⁸⁰ בבחירות לנשיאות של 1938 זכתה המפלגה הסוציאליסטית ב-2.5% מקולות הבוחרים.⁸¹ אין זה המקום לבדוק את משקלו של הקול היהודי בתוצאות מערכת בחירות זו; אולם אין ספק שדיקמו, חבר בית הנבחרים שתמך בפומבי במפעל הציוני,⁸² השפיע על הצבעת יהודים למען המפלגה הסוציאליסטית.

75. "די אידישע באפעלקערונג אין לאנד און די נאציאנאלע וואלן", אונזער צייט, 5.3.1938; "צו דער אידישער באפעלקערונג פון כואנאס איירעס", (חתום על ידי הוועד המרכזי של מפלגת פועלי ציון), שם, 25.3.1938; ולטר לקויר, תולדות הציונות, תל אביב תשל"ד (להלן: לקויר), עמ' 295-296; הלר, עמ' 173-182, 280-282.
76. ב-1937 ייסד פלג של המפלגה הסוציאליסטית את *Partido Socialista*. Onrero. שדגל בתמיכה במועמד לנשיאות מטעם המפלגה הרדיקלית *M. T. de Alvear*. מ. קוסטרינסקי, "צו דער פאליטישער לאגע אין לאנד", אונזער צייט, 1.8.1937. ראה גם יצחק הרכבי, המרדור לתיעוד בעל-פה, ג' (171), המכון ליהדות ומננו, האוניברסיטה העברית. 1.8.1937.
77. ראוין עם ד"ר ניקולאס רפטו (Nicolas Repetto) ונאומים של רגלסקי ודיקמן באספה שהתקיימה ב-25.3.1940, אונזער צייט, 29.3.1940; מ. קוסטרינסקי, "אונזער פליכט און אינטערעס - שטימען פאר די סוציאליסטישע קאנדידאטן", שם.
79. "די ציוניסטישע-סאציאליסטישע טעטיקייט פאר די לעצטע 2 יאר", שם, 15.5.1939. בבחירות של 1938 סירבה מפלגת פועלי ציון להשתתף בוועד תמיכה בשיתוף עם לא-יהודים, בטענה שהפועלים היהודים אינם יכולים לשתף פעולה עם גורמים שעד אז לחמו בתנועה הסוציאליסטית. שם, 29.3.1940.
80. מרכז הכובד של המפלגה הסוציאליסטית היה בעיר הבירה. שם גם התרכז רוב האוכלוסייה היהודית. *Alberto Ciria, Parties and Powers in Modern Argentina*, p.129, Albany 1974. (להלן: סיריה).
81. סיריה, עמ' XII.
82. לפי עדותו התקרב לנושאים יהודיים בעקבות הופעת האנטישמיות בארגנטינה. "ער האט באטראכט אלס זיין פליכט קלאר מאניפעסטירן זיין אידישקייט, ווייל אנדערש וואלט עס געהייסן פחדנות, פאראטן זיין פארפאלגט פאלק", אונזער צייט, 29.3.1940.

נושא מערכות הבחירות משלים את מסכת היחסים המורכבת בין "פועלי ציון" למפלגה הסוציאליסטית. בין שני גופים אלה היה קיים מתח מתמיד, בין שיתוף פעולה על רקע אינטרסים משותפים בתחום הארגוני הפנימי – לבין תפיסות עקרוניות מנוגדות בנוגע לזהות הלאומית. תפיסות מנוגדות אלה מנעו מצד אחד את שילובה המלא של מפלגת פועלי ציון במסגרת המפלגה הסוציאליסטית, ומצד שני הרחיקו את המפלגה הסוציאליסטית מן הבעיות המיוחדות של עם ישראל. "פועלי ציון" כמו גם הפדרציה הציונית ראו את עצמן כחלק מארגוניו ליברלית ודמוקרטית, שבה חיים יהודים דרך קבע, ועל כן צריכים לפתח בה את ישותם ואת זהותם היהודית. אולם בעוד שהפדרציה הציונית גרסה, שכל נושא החורג מן התחום היהודי-ציוני הוצר אינו מענייננו של הציבור היהודי כציבור, ראו עצמם "פועלי ציון" כחלק מהציבור הסוציאליסטי, וגרסו לפיכך שעליהם לפעול כגוף מאורגן גם בנושאים הנוגעים לכלל המדינה. עמדה זו מזכירה את התפיסה שהיתה מקובלת במזרח אירופה, לגבי מקומם של המיעוטים, וזאת למרות ההבדל במבנה החברתי-מדיני בארגוניו ובניגוד להצהרות מפלגת פועלי ציון.

המפלגות הציוניות ודאיא לנובה המאורעות בעולם היהודי

הפדרציה הציונית ומפלגת פועלי ציון שיתפו בדרך כלל פעולה בכל הנוגע לענייני היהודים שמחוץ לגבולות ארגוניו. חלק ניכר מפעולותיהן נעשה בעקבות פניות של האקזוטיבה הציונית, שביקשה באמצעות הארגונים הציוניים להשפיע על דעת הקהל. ראוי לציין, שבתקופה שבה אנו דנים, לא היו לארגוניו אינטרסים ישירים במזרח התיכון והיא קיימה קשרים כלכליים הדוקים ביותר עם אנגליה.⁸³ אפשר אפוא להניח, שמידת רצונה להתערב למען המדיניות הציונית נבעה יותר משיקולים הומניטריים מאשר משיקולים פוליטיים. לכן לא החשיבה ההסתדרות הציונית את תרומתה של ארגוניו בתחום הפוליטי.⁸⁴

ניסיון ממשלת המנדט בסוף 1935 להקים מועצה מחוקקת יהודית-ערבית והתנגדותו של היישוב בארץ ישראל וההסתדרות הציונית לצעד זה, מצאו את ביטויים בביטאון פועלי ציון "אונזער צייט". הפעילות נגד המועצה המחוקקת לא הצטמצמה לפרסומים בעיתונות המפלגתית. לבקשת האקזוטיבה הציונית, יזמו מפלגת פועלי ציון והפדרציה הציונית כנס בו השתתפו כ-50 ארגונים יהודיים מן החשובים בבירה ובערי השדה. ועדה שנבחרה בכנס הגישה תזכיר לשגריר אנגליה

83. סיריה, עמ' 224-250. ארגוניו אינה נמצאת ברשימת הנציגויות הזרות המופיעות בתיק המזכיר הראשי של ממשלת המנדט. ראה גנון המדינה 2N/37/31, 2N/3/41.

84. מירלמן, עמ' 213. אף שמדובר ב-1930, לא נראה שחל שינוי עד תקופת דינונו.

בארגוניו, שבו הובעה סולידריות של הציבור היהודי המקומי עם המאבק של האקונומיסטים הצינתיים.⁸⁵ המרד הערבי שפרץ בארץ ישראל ב-1936 העסיק רבות את הציבור הצינתי בארגוניו. העיתונות הצינתי עסקה בניתוח הקונסטלציה בעולם הערבי, הביעה את התפעלותה מתגובת היישוב היהודי ובעיקר ממדיניות ההבלגה, ועקבה בעירנות אחר מדיניות ממשלת אנגליה בנידון. העיתונות הצינתי ראתה בכל שינוי שיביא להגבלת העלייה הפרה בוטה של כתב המנדט וצער העולל למנוע את הצלת יהודי גרמניה, פולין ויתר ארצות המצוקה.⁸⁶

בכנס (19.8.1936) שיוזמה הפדרציה הצינתי על רקע החשש שממשלת אנגליה תגביל את העלייה, הוחלט על שיגור משלחת שתגיש עצומה לשגריר אנגליה. במשלחת השתתפו נציגים של הפדרציה הצינתי, של פועלי ציון ושל ויצ"ו, וכן כמה נכבדים, אנשי ה"קונגרסציה" (הארגון הראשון של יהודי ארגנטינה), וספרדים המקורבים לחוגים הצינתיים.⁸⁷ העצומה הוגשה בשם כל הקהילה היהודית בארגנטינה, שתבעה להבטיח המשך עלייה חופשית לארץ ישראל, במיוחד בתקופת מצוקה זו (המחצית השנייה של שנות השלושים). שגריר בריטניה הבטיח להעביר את המסמך לשר המושבות הבריטי.⁸⁸ באותה עת, אוגוסט 1936, ניסתה הפדרציה לנהל "פעילות מדינית" של ממש. נציגיה התקבלו לראיון אצל שר החוץ, סאאוודרה לאמאס, והגישו לו עצומה. הפגישה התקיימה סמוך לנסיעתו לעצרת חבר הלאומים ולונדון בדבר חוזה מסחרי עם בריטניה. שר החוץ היה מועמד

85. מ. רעגאלסקי, "וואס וועט זיין אונזער ענטפער אויף דער מאניפעסט פון דער עקונומיסטישע", אונזער צייט, 31.1.1936; "ענטפער, וואס די אידן דעלעגאציע האט געגעבן דעם הויך-קאמיסאר אויף זיין דערקלערונג וועגן שאפן א לעגיסלאטיוו ראט אין ארץ ישראל", שם, שם; "לאנד-ראט פון דער פארייניקטער צ. ס. ארבעטער פארטיי פועלי ציון - צעירי ציון - טעטיקייט באריכט פון סעקרעטאריע", שם, 15.4.1936; "די אקציע קעגן לעגיסלאטיוו ראט אין ארץ ישראל", די אידישע וועלט, 2.4.1937.

86. ראה למשל: מ. רעגאלסקי, "מיר וועלן גובר זיין דעם נייעם נסיון", אונזער צייט, 30.4.1936; "אויפן ארץ ישראל פראנט", די אידישע וועלט, 12.6.1936; "פונ'ם ארץ ישראל פראנט", שם, 17.7.1936; "די פראגע אין א", אונזער צייט, 18.5.1936; מ. רעגאלסקי, "אונזער איינציקער ענטפער", אונזער צייט, 14.6.1936; מ. רעגאלסקי, "איז פארגעקומען אן ענרעונג אין דער ענגלישער פאלעסטינע פאליטיק?", שם, 5.9.1936; "דער ארגענטינער אידענטום ענג סאלידאריש מיאן ישוב אין ארץ ישראל", די אידישע וועלט, 21.8.1936.

87. "דער ארגענטינער אידענטום ענג סאלידאריש מיטן ישוב אין ארץ ישראל", די אידישע וועלט, 21.8.1936. חברי המשלחת: נ. גזנג, י. בענדראהאן, מ. רגלסקי, ע. וויללא, י. קפלן, י. ווייסבורד, ע. טאובל, א. הירש, גב' גרשונוף וגב' אסלאן. על "הקונגרסציה" ראה אבני, יהדות ארגנטינה, עמ' 9-10; אבני, עמ' 54; מירלמן, היהודים בארגנטינה, עמ' III-IV.

88. "פראטעסט מעמאראנדום צום ענגלישן אמבאסאדאר איבער די לעצטע געשעענישן אין א"י" (כולל הטקסט המלא ביידיש), אונזער צייט, 5.9.1936.

לתפקיד ראש העצרת, והוא נחשב לגורם בעל השפעה הן בזירה הבינלאומית והן על ממשלת בריטניה גופא.⁸⁹

באמצע 1937 הגבילה ממשלת המנדט בצורה דרסטית את מספר הסרטיפיקטים. בשל סכסוך שפרץ בין הפרוצציה הציונית ל"פועלי ציון" על רקע אי-שיתופם של האחרונים בהקמת סניף הסוכנות היהודית,⁹⁰ יזמו הפעם את פעולות המחאה נגד הגבלת העלייה הפרוצציה הציונית וסניף הסוכנות היהודית בלבד. הם ארגנו עצרת הסברה (30.5.1937), בה נתקבלו כמה החלטות שביטאו את תמיכת הציבור היהודי הארגנטיני בדרישות הסוכנות היהודית בנוגע לעלייה. את ההחלטות מסרו יו"ד סניף הסוכנות, ע. טאובל, יו"ד הפרוצציה, ד"ר ז. ניכנוון, והשליח ד"ר א. מבשן, לציר הבריטי בבואנוס איירס.⁹¹

תכנית החלוקה (1937), שהועמדה לדיון בקונגרס הציוני ה-20 בקיץ של אותה שנה, נידונה בשני הארגונים. הפרוצציה הציונית פרסמה גילוי דעת, שקרא להכיר בגבולות ההיסטוריים של הבית הלאומי, אך עם זאת ביטא נכונות לפשרה.⁹² מפלגת פועלי ציון, לעומתה, לא הגיעה כנראה לעמדה מוסכמת על כל חבריה ולא פרסמה החלטה רשמית בנידון (מצב דומה שרר בקרב מפלגות ציוניות רבות, שחבריהן התפלגו למחייבים ולשוללים את תכנית החלוקה).⁹³

חרף המתחות ביחסי הפרוצציה הציונית ומפלגת פועלי ציון, יזמה הפרוצציה פגישה בין-מפלגתית, כדי להקים ועד מייצג שיפעל במשותף בנושא חלוקת ארץ ישראל. ביזמת הוועד התכנסה ב-29.7.1937 אספה, אליה הוזמנו נציגים מכל המוסדות והארגונים היהודיים בבירה. האספה קיבלה החלטה ששללה לחלוטין את תכנית החלוקה: הציבור היהודי בארגנטינה בכלל והמוסדות הציוניים בפרט, נאמר, מוכנים לעשות את כל המאמצים בכל האינסטנציות כדי להשיג מדינה יהודית

89. "א רעלעגאציע פון אידישע פיהרער ביים אויסערן-מיניסטער", די אידישע צייטונג, 26.8.1936; הפרוצציה אל ד"ר ז. ברודצקי, לונדון, 28.8.1936, אצ"מ Z4/10156.

90. לקויר, עמ' 401, 408-407; שנקולבסקי, עמ' 90-93.

91. "דער אויפקלערונגס אקט אין 'גראנד ספלענדיד'" (כולל טקסט ההחלטות), די אידישע וועלט, 4.6.1937; "איבערגעגעבן דער ענגלישער אמבאסאדער די רעזאלוציעס פונ'ם ציוניסטישן מיטינג אין פארבינדונג מיטן צוריקווייין די א"י סערטיפיקאטן דורך דער אידישער אגענץ", שם, 11.6.1937.

92. "קאמוניקאט פון דער ציוניסטישער פעדעראציע אין שייכות מיטן צעטיילונגס פלאן פון ארץ ישראל" (חתומים: ד"ר ז. ניכנוון - יו"ד, ור. רילאווי. ברונפמן - מזכירים), די אידישע וועלט, 16.7.1937.

93. מ. רעגאלסקי, "דער צעטיילונגס פלאן און אונזער שטעלונג צו אים", אונזער צייט, 15.7.1937; לקויר, עמ' 408-410.

גבולות ההיסטוריים.⁹⁴ הגישה המקסימליסטית הלא-מתפשרת גברה, אם כן, על מגמות מתונות יותר. כאשר התקבלה הידיעה על החלטת הקונגרס הציוני בנידון, הצדיק עיתון הפדרציה הציונית את החלטות הרוב שבראשו עמד וייצמו, ועם זאת גילה הבנה למניעי המיעוט בראשות אוסישקין.⁹⁵ כמו כן נשלחו כמה מברקים לגורמים מחוץ לארגנטינה, וכן נערך ביקור של משלחת מטעם הוועדה המארגנת אצל שר החוץ, סאאברדה לאמאס, כדי לבקש את תמיכת ארגנטינה כחבר הלאומים, כאשר תועלה בו לדיון בעיית ארץ ישראל. כידוע, ירד נושא החלוקה מסדר היום ביזמת אנגליה עצמה.⁹⁶

בתחילת 1938, עקב החשש מפרסום "ספר לבן" חדש, שלחה הפדרציה הציונית מברק למשרד המושבות הבריטי בוו הלשון: "הפדרציה הציונית בארגנטינה מודאגת מאוד מהאיטיות שבה מתנהל תהליך כינון יציבות מדינית בארץ ישראל. המצב של חלק ניכר של העם היהודי דורש, לתקופת המעבר, הגירה מקסימלית על בסיס של יכולת קליטה כלכלית. ד"ר ניכנזון, יו"ר הפדרציה."⁹⁷

מברק זה, כקודמיו וכמו אלה שבאו אחריו, נשלחו בעקבות הוראות משרד האקזקוטיבה הציונית בלונדון, והפכו במידה מסוימת לפעילות שגרתית. לאור ההתפתחויות בזירה הארצישראלית ארגנו קרן היסוד, הפדרציה הציונית, "פועלי ציון", סניף הסוכנות היהודית, וי"צ והקק"ל במאי 1938 את "הכנס הדרום אמריקני הראשון למען ארץ ישראל".⁹⁸ כנסי תמיכה דומים במפעל הציוני בארץ ישראל אורגנו חודשים מספר קודם לכן בארצות הברית, בפולין ובארצות אחרות.⁹⁹ אולם

94. "א ציוניסטישע אינטערפארטייאישע קאמיסיע", די אידישע וועלט, 23.7.1937; "רעפערענצנאטיבער ציוניסטישער קאמיטעט", אונזער צייט, 1.8.1937; "די היינטיגע דעלעגאטען פארזאמלונג", די אידישע צייטונג, 29.7.1937; "דעלעגאטען פארזאמלונג וועגן צעטיילונג פלאן פון א"י" (כולל תוכן ההחלטות), די אידישע וועלט, 6.8.1937.

95. "פאר ווייטערדיקע פארהאנדלונגען", די אידישע וועלט, 13.8.1937.

96. "אלגעמיינער באריכט פונ'ם 16-טן טעטיקייטס-פעריאר", די אידישע וועלט, 18.4.1939. לא פורט לאן נשלחו המברקים. יש להניח שנשלחו לאקזקוטיבה הציונית, לשר המושבות הבריטי, וייתכן שגם לחבר הלאומים. ראה גם לקויר, עמ' 410-411; יהודה באואר, דיפלומטיה ומחתרת במדיניות הציונית, מרחביה 1966 (להלן: באואר), עמ' 14.

97. "די ציוניסטישע פעדעראציע אין צוזאמענהאנג מיט דעם פאליטישער לאגע אין ארץ ישראל. טעלעגראפישע וועדונג צום ענגלישן קאלאניאל אפיס", די אידישע וועלט, 14.1.1938.

98. ד"ר א. מבסון, "דער ערשטער כינוס פאר פאלעסטינע אין יד אמעריקע", שם, 18.3.1938; "ערשטער זיד-אמעריקאנער פרא-פאלעסטינע קאנגרעס", שם, שם; "זיד-אמעריקאנער פרא-פאלעסטינע קאנגרעס", אונזער צייט, 15.4.1938. ראה גם מבסון אל פרופ' ברודצקי, לונדון, 24.1.1938, אצ"מ Z4/10156.

99. "כינוס למען ארץ ישראל", די אידישע וועלט, 29.4.1938; "מכתב חוזר לארגונים היהודיים", שם, 21.4.1938; דין וחשבון של הנהלת ההסתדרות הציונית והנהלת הסוכנות היהודית לקונגרס הכ"א, ג'נבה 1939, עמ' 62.

ייחודו של כנס זה היה בכך, שהיה זה ככל הנראה הניסיון הראשון לכנס יחד נציגים מארצות שונות של היבשת. מאחורי ההתארגנות עמד ד"ר מבשן,¹⁰⁰ שטען שחשיבותו של כנס מעין זה היא בין השאר ביצירת קשר בין היישובים היהודיים השונים ביבשת. קשר זה הוא הוא, לדעתו, המפעל הציוני.

הכינוס למען ארץ ישראל לא השיג את מטרתו, ודומה שלא היתה לו כל חשיבות מחוץ לגבולות ארגנטינה. לכנס הגיעו רק נציגי שתי המדינות הגובלות בארגנטינה, צ'ילה ואורוגוואי, אולי בשל המרחקים העצומים בין ארצות היבשת. עם זאת תרם הכנס להגברת ההזדהות של הציבור היהודי המקומי עם המפעל הציוני.¹⁰¹

כנס זה חזר כמידה מסוימת על עצמו חמישה חודשים לאחר מכן, באוקטובר 1938. כשהגיעו לארגנטינה הידיעות על המלצות ועדת וודהאר, מהן השתמע ביטול התחייבויותיה של ממשלת המנדט לגבי הצהרת בלפור, התכנסה ועדת חירום בהשתתפות סניף הסוכנות היהודית, הפדרציה הציונית ומפלגת פועלי ציון.¹⁰² זו קראה לאספה כללית, במגמה למנוע את "האסון הלאומי של ביטול הצהרת בלפור".¹⁰³ באספה המכילה השתתפו כ-200 צירים, שייצגו 118 ארגונים מעיר הבירה וסביבתה; כן התקבלו מברקים מ-400 מוסדות וארגונים מ-24 ערים

100. "קאנגרס וועגן א"י אין זיד-אמעריקע", די אידישע וועלט, 15.3.1938; מבשן אל פרופ' בורדצקי, לונדון, 24.1.1938, אצ"מ Z4/10156.

101. מתוך 230 הנציגים השתייכו 55 לארץ ישראל העוברת - פועלי ציון, הליגות והשומר הצעיר. "דער ערשטער זיד-אמעריקאנער קאנגרס פאר ארץ ישראל", אונזער צייט, 25.6.1938; "דערפענונג פונ'ם כינוס למען ארץ ישראל", די אידישע וועלט, 20.5.1938.

102. לפי גרסת "פועלי ציון", אנשי הסניף של הסוכנות היהודית רצו להסתפק בתגובה שגרתית של משלוח מברק מחאה לגורמים הנוגעים בדבר בחו"ל. מפלגת פועלי ציון התנגדה לתגובה כה חלשה והחליטה בישיבת הוועד המרכזי שלה לנהל פעילות הסברה ומחאה שוטפת. ב-17 באוקטובר התקבל מכתב מרוד בן-גוריון כיו"ר האקוויטיבה הציונית. בו ביום התקשר מוכיר מפלגת פועלי ציון ליו"ר הפדרציה, ומכאן התגלגלו הדברים עד לכנס. הפדרציה הציונית מצדה טענה, שרנה בנושא כהתאם להוראות שקיבלה עוד ב-12 באוקטובר, והצעד הבא היה הקמת ועדת חירום בהשתתפות סניף הסוכנות, הפדרציה ופועלי ציון. למעשה אין סתירה בין שתי הגרסאות. ייתכן שהפדרציה היתה מסתפקת בהצעת הסוכנות לולא הקריאה של פועלי ציון עקב מכתב בן-גוריון. הישיבה של הפדרציה בנידון התקיימה ב-12.10.1938, די אידישע וועלט, 18.4.1939; "היינט דער אויסערארדענטליכער דעמאנסטראציע-קאנגרס און פאלקס-מיטינג פאר דער פארטיידיגונג פון די אידישע רעכטען אין ארץ ישראל", די אידישע צייטונג, 30.10.1938; אונזער צייט, 15.5.1939.

103. "דאס ארגענטינער אידענטום אין פארטיידיקונג פון די אידישע רעכט אין ארץ ישראל", די אידישע וועלט, 21.10.1938; "מאניפעסט צום ארגענטינער אידענטום", וכן "דער פרא א"י קאנגרעס", אונזער צייט, 20.10.1938.

ועיירות בפנים המדינה.¹⁰⁴ באספה זו ערכן ד"ר מבשן את המשתתפים על המשא ומתן המדיני של ההסתדרות הציונית עם ממשלת אנגליה ועל מסע ההסברה של התנועה הציונית בקרב דעת הקהל האמריקנית. כמו כן הסביר את תפקידה של יהדות ארגנטינה, המייצגת הלכה למעשה את כל יהדות דרום אמריקה, במאבק על ארץ ישראל. בעקבות האספה הוגשה עצומה לשגריר אנגליה בבואנוס איירס, שעליה חתמו לא רק חברי הוועד המארגן אלא גם שני נציגים מכל ארגון שהזדהה עם הפעולה.¹⁰⁵

הכנס עצמו נמשך יום אחד (30.10.1938). חלקו הראשון הוקדש לעצרת פומבית רבת משתתפים. חלקו השני הוקדש לדיונים במסגרת מצומצמת, בה השתתפו ארבע מאות נציגים מעיר הבירה ומהפרובינציות. כפורום זה הוחלט להפוך את הוועדה המארגנת לוועדה מתמדת, שתעמוד על המשמר בכל הנוגע לבעיות ארץ ישראל. הפורום הצהיר על הזדהותו עם היישוב היהודי בארץ ישראל, עם המפעל הציוני ועם הסוכנות היהודית; הוא קרא לשמור על מטרות המנדט ודרש להגביר את העלייה; כן הוזכר מצב היהודים באירופה והצורך בסיוע כספי ליישוב בארץ. כמו כן נתקבלה בו החלטה יוצאת דופן לשגר ברכה לנשיא המדינה, ד"ר רוברטו מ. אורטיס, שלוותה בפנייה: "כרגע קשה זה אנו משוכנעים, שממשלת ארגנטינה, עקבית למסורת החופש והדמוקרטיה, תתמוך בדרישות הצורקות של היהודים בכעיית ארץ ישראל."¹⁰⁶ בחירתו של אורטיס ב-1938 עוררה בציבור היהודי תקוות לליברליזציה ולגילוי יתר הבנה מצד השלטונות לבעיות הומניטריות.¹⁰⁷ מברקים נוספים נשלחו באותה הזדמנות למשרד המושבות, לנשיא רוזוולט, לד"ר ת. וייצמן וליישוב היהודי בארץ.¹⁰⁸

לדעת המארגנים, הצליח הכנס למען ארץ ישראל מעבר לכל הציפיות. אל הכנס הגיעו רבים, שלא נמנו עם חוגים המושפעים מהתנועה הציונית, והדבר

104. די אידישע וועלט, 28.10.1938. בר"ח שפרסמה הפרוציה לקראת הוועידה ה-16 (די אידישע וועלט, 18.4.1939) מדובר על 400 ארגונים מכל המדינה. ייתכן כי המספר שפורסם בסמוך למאורע הוא הנכון, כי בין 24 מקומות היישוב המוזכרים חסרים בין היתר מקומות חשובים כרוטרן, סנטה פה ומוס-ויל.

105. די אידישע וועלט, 28.10.1938; חוזר מיום 24.10.1938 חתום על ידי נציגי הסוכנות - ע. טאוכל וד"ר ס. קיבריק; נציגי הפרוציה - יעקב ברונפמן ושמואל רבינוביץ; ונציג פועלי ציון - מ. קוסטרנינסקי. ארכיון יוסף פיון.

106. "די רעבאטן אויף דער איינציקער געשעפטלעכער זיצונג פונם קאנגרעס פאר ארץ ישראל", די אידישע וועלט, 4.11.1938; "דער גראנדיעווער אויסערארדנטלעכער פאלקס קאנגרעס פאר ארץ ישראל", אונזער צייט, 5.11.1938.

107. אבני, עמ' 294, והערך 25.

108. "אלגעמיינער באריכט פונם 16-טן טעטיקייט-פעריאר - פאליטישע סיטואציע ארום ארץ ישראל. סאלידאריטעט-אקציעס פון ארגענטינער אידענטום", די אידישע וועלט,

הצביע על הפוטנציאל הגדול הטמון ביישוב היהודי המקומי. "אונזער צייט" של פועלי ציון לא נרתע מלהשוות את ממדי ההשתתפות וההזדהות עם אלה שהיו בעבר בכנסים לרגל ועידת סן רמו ומאורעות תרפ"ט.¹⁰⁹ נראה שהכנס השיג לפחות בחלקה אחת ממטרותיו: הוא עורר את דעת הקהל היהודית לתפקיד שעליה למלא במסגרת יהדות העולם עקב המצב ההולך ומתדרדר של יהודי אירופה.¹¹⁰ אין בידינו עדויות, אם כינוס זה עורר הדים בקרב הציבור הלא-יהודי.

ב-9 במאי 1939 קיבלה הפדרציה הציונית מכתב מן האקזקוטיבה הציונית ובו הוראות כיצד לפעול בעקבות פרסום "הספר הלבן". בהתאם להוראות אלה הגישה הפדרציה עצומה לשגריר הבריטי, אך לא נעתרה לבקשה השנייה, לקבוע פגישה עם נשיא המדינה (עד כמה שידוע, היתה זו הפעם הראשונה שהאקזקוטיבה העלתה בקשה כזו בפני התנועה הציונית בארגנטינה). הפדרציה נמנעה מליזום פגישה עם הנשיא, מאחר שב-15 במאי 1939 נכנס לתוקף צו האוסר פעילות של ארגונים

המקבלים הוראות מחוץ לארץ, והיה חשש לתוצאות לא רצויות מצעד כזה.¹¹¹ ספק אם ניתן לראות בפעילות של התנועה הציונית בארגנטינה עד פרוץ המלחמה פעילות פוליטית של ממש. רוב פעולותיה של התנועה הציונית נעשו ביזמת האקזקוטיבה הציונית, ששלחה הוראות דומות גם לארצות אחרות, כדי להזעיק את דעת הקהל, הן היהודית והן הכללית, כולל השלטונות.¹¹² הפדרציה הציונית בארגנטינה נחשבה לנציגה הרשמית של הציונות המקומית, ועל כן עמדה בקשר ישיר עם האקזקוטיבה.¹¹³ הפעילות הציונית היתה רובה ככולה פעילות אד-הוק, והתמצתה בדרך כלל בפנייה לשלטונות או לנציגי בריטניה בארגנטינה, ודומה שהשפעתה על מהלך העניינים היתה אפסית. מאחר שלארגנטינה לא היו אינטרסים במורח התיכון ולעומת זאת היתה קירבת אינטרסים כלכלית בין ארגנטינה לבין אנגליה, קשה היה לצפות שממשלת ארגנטינה תתחשב בבקשות של קומץ אזרחים יהודים הבאים להשתדל למען עניין הרחוק מתחום התעניינותה.

109. "נאך דער פרא ארץ ישראל אקציע", אונזער צייט, 5.11.1938; "דער אויסערארדנטלעכער פרא ארץ ישראל קאנגרעס פונ'ם ארגענטינער אידנטום", די אידישע וועלט, 4.11.1938.

110. ראה נאום רגלסקי, די אידישע וועלט, 4.11.1938.

111. הפדרציה הציונית לאקזקוטיבה הציונית (כולל טקסט העצומה לשגריר אנגליה), 17.5.1939, אצ"מ 4/10156.

112. ראה לרוגמא, חוזר דוד בן-גוריון לראשי ההסתדרויות הציוניות, 11.10.1938, אצ"מ 55/1554; לויטרכן אל מזכיר ההסתדרות הציונית בלונדון, 14.1.1938, שם, 55/239; המזכירות בלונדון אל מחלקת הארגון בירושלים, 25.1.1938, שם; לויטרכן אל המזכירות בלונדון, 22.3.1939, שם; הפדרציה הציונית אל המחלקה המדינית, לונדון, 21.8.1936, שם 4/10156; הפדרציה הציונית אל הנהלת ההסתדרות הציונית, 16.11.1938, שם.

113. שנקולבסקי, עמ' 89-94.

באשר לדעת הקהל של חברת הרוב בארגנטינה, דומה שלכך לא הקדישה התנועה הציונית תשומת לב מספקת. עיקר חשיבותה של הפעילות הציונית היתה, אם כן, בעצם התחושה שהיא יצרה אצל הציונים ואוהדיהם, שהם עשו משהו קונקרטי למען הציונות.

עם פרוץ המלחמה השתנתה מערכת היחסים בין האקזוטיבה הציונית לממשלת בריטניה. בתקופת המלחמה בנאצים התמתנו פעולותיה של האקזוטיבה נגד מדיניות אנגליה.¹¹⁴ הציבור הציוני בארגנטינה הפנה את עיקר תשומת לבו למתרחש בזירה האירופית. החל מספטמבר 1939 חדל הנושא הארצישראלי להיות מטרה בפני עצמה, והפך לפונקציה של פעולות המחאה שנועדו לעורר את דעת הקהל העולמית למען הצלת יהודי אירופה. לפיכך, עובר עתה מרכז הכובד של הפעילות לדא"א, והמפלגות הציוניות נוטלות חלק באירועים כחברות בדא"א.

הוועידה הארצית לעזרה לקרבנות המלחמה, שארגנה דא"א בסוף דצמבר 1939, שיפלה בעיקר בארגון מגבית.¹¹⁵ כמו כן שלחה מברק ברכה לנשיא המדינה, ד"ר אורטיס, בו הודתה על הופעת נציג ארגנטינה בחבר הלאומים, שגינה את ההפליה הדתית והגזעית. הוועידה גם קראה לחבר הלאומים לפעול למען פתיחת שערי ארץ ישראל וארצות אחרות לפליטי מלחמה. כן נשלחו פריסות שלום ליישוב היהודי בארץ והובעה הזדהות עם היישוב היהודי הסובל בפולין.¹¹⁶ מאורעות המלחמה טרם נקלטו: לחבר הלאומים התייחסו עדיין כאל גורם בעל משקל מהבחינה המוסרית, ואילו אל יהודי פולין – כאל אוכלוסיה שנקלעה למלחמה, ותו לא.

גישה זו החלה להשתנות בהגיע ידיעות על "היחס המיוחד" ליהודים באזורי הכיבוש הנאצי. דא"א החליטה בינואר 1940 לערוך עצרת כביטוי ל"מחאה של ארגנטינה ובמיוחד של היישוב היהודי על המעשים האכזריים החוזרים על עצמם יום על אדמת אירופה, באשר הקרבנות הם יהודים."¹¹⁷ העצרת התקיימה לבסוף רק ב-3 במרס 1940. ההשתתפות בה היתה מעבר למשוער. היא נערכה באולם ספורט ענק, "לונה פארק" (Luna Park), המסוגל להכיל כשלושים אלף משתתפים. הנואם הראשי היה השליח המיוחד מטעם הקונגרס היהודי העולמי, ד"ר נחום גולדמן. בעצרת המונים זו הוחלט על הזדהות עם מיליוני הקרבנות של הנאצים ללא הבדל גזע ודת, על מגבית משותפת לעזרה לקרבנות המלחמה ולכניית ארץ ישראל, על מחאה נגד "הספר הלבן" ונגד איסור רכישת קרקעות,

114. באואר, עמ' 189-196; לקויר, עמ' 422-429.

115. שנקלובסקי, עמ' 95, 116-117.

116. "סינטעטישער באריכט פון לאנדעס קאנגרעס פאר הילף פון די מלחמה-געליטענע אידן",

די אידישע וועלט, 29.12.1939.

117. "ראיא פראטעסט אקט און מאניפעסט", די אידישע צייטונג, 19.1.1940.

וכן על הזדהות מלאה עם היישוב היהודי בארץ ישראל ומפעלו, שהוא היחיד היכול להציל את יהודי אירופה. כאותה הזדהות נשלח שוב מברק ברכה לנשיא המדינה.¹¹⁸ פרט לדיווח שוטף בעיתונות ומאמרי פרשנות על הידיעות המגיעות מאירופה, אין בידנו עדויות על פעולות מחאה או על עצרות מיוחדות, שהתקיימו במשך 1941 ועד כמעט סוף 1942.¹¹⁹ בכל התקופה הזו, קודם שהגיעו ידיעות על רצח המוני ושיטתי על ידי הנאצים, לא הרגו התנועה הציונית המקומית והחוגים שבתחום השפעתה מפעילותם השגרתית.¹²⁰ בעניין זה לא נברל הציבור הציוני הארגנטיני מההנהלה הציונית.¹²¹

הידיעות על השמדה המונית הגיעו לראשונה לארגנטינה באמצעות מברק ששלחו מניו יורק חברי האקזוטיבה של הקונגרס היהודי העולמי. הוא הוקרא בישיבת ההנהלה של דא"א ב-12 בנובמבר 1942, ומיד מונתה ועדה לארגון פעולות מחאה.¹²² ב-30 בחודש התקיים כנס מיוחד, בו השתתפו מאתיים נציגים של ארגונים המסונפים לדא"א. בכנס זה הוחלט לקיים יום אבל, צום ותפילה ב-2 בדצמבר, יום בו יקוימו אירועים דומים בארצות הברית ובארץ ישראל.¹²³ באותו יום הושבתו עסקים, בתי חרושת ובתי מלאכה של יהודים, ונערכו עצרות תפילה בכתבי כנסת. לפי העדויות, נראה שרוב הציבור היהודי נענה לקריאת דא"א.¹²⁴ להרים שהיו לפעולה זו בחוגים לא-יהודיים, נתייחס בהמשך.

תגובות העיתונות הציונית לידיעות על השואה¹²⁵ רוויות מועקה, צער עמוק, השתאות, השתפכות רגש והרגשת חוסר אונים לנוכח הבלתי יאומן. בתוך חוסר

118. "רענאלוציטס אנגענומענע אויף דעם גראנדיעזן מיטינג אין לונא פארק", די אידישע וועלט, 15.3.1940.

119. יש לקחת בחשבון שבשנות המלחמה הגיעו כתבי עת מארגנטינה לספרייה הלאומית ולארכיון הציוני באורה לא-סדיר. "די אידישע וועלט" ו"די אידישע צייטונג" לא הגיעו כלל במשך 1941 ו-1942 וגם לא השתמרו בבואנוס איירס. במקרה הגיעו לידי קטעים בודדים מהעיתון הארגנטיני הנודע La Prensa, שפרסם ב-17.3.1942 וב-3.10.1942 ידיעות על הריגת יהודים במינסק ובארצות הבלטיות. כן פורסמו ידיעות על מצב היהודים בצרפת, שם, 22.9.1942. ראה מכון ז'בוטינסקי, ג' 15/15.

120. "צו דער מאביליאציע", די אידישע וועלט, 8.3.1941; "אן שארנפריד", שם, 5.5.1941.

121. אניטה שפירא, ברל, תל אביב 1980, עמ' 665; דינה פורת, חלקה של הנהלת הסוכנות היהודית בירושלים במאמצים להצלת יהודי אירופה בשנים 1942-1945 (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה), אוניברסיטת תל אביב תשמ"ג.

122. אבני, עמ' 320, והערה 70.

123. "Adquirieron contornos impresionantes las expresiones de solidaridad con nuestros hermanos masacrados en Europa", *Mundo Israelita*, 5.12.1942

124. "נאך דער גרויסער טרויער מאניפעסטאציע", אונזער צייט, 4.12.1942; אבני, עמ' 320, והערה 70.

125. רק לפי "אונזער צייט". ראה הערה 119 לעיל.

אונים זה מנסים כותבי המאמרים לדלות משהו שימשש נקודת אחיזה, אם לא לקרבנות באירופה, להם עצמם: היחיד והציבור היהודי יכולים למצוא תקנה בחזרה לדפוסים המסורתיים של הבעת אבל וחשבון נפש; למען הקרבנות עצמם – אין היהודים החיים בארצות החופש יכולים לעשות יותר ממה שעשו בהודמנויות קודמות, פחות טרגיות: להזעיק את דעת הקהל.¹²⁶ רק אחד מבין הכותבים הנרגשים שעסקו במאמרי פרשנות ראה את המצב בעיניים מפוכחות: "קשה להאמין שהמטה הכללי הבריטי," כותב י. גלזמן, "יעמיד בסכנה את ביטחונם של כפרים אנגליים לא מוגנים, בשל שחיתות המוניות של יהודים חסרי הגנה." הוא גם אינו תולה תקוות במאמצים הדיפלומטיים של מדינות נייטרליות, ראשית משום שהן חלשות וחסרות השפעה, ושנית, "היכן תימצא היום ממשלה אשר תקריב את עצמה עבור יהודים." על יהודי ארגנטינה מוטלת, לדעת גלזמן, החובה להזעיק את הממשלה באמצעות דא"א, וכמו כן לפנות לכנסייה הקתולית כדי שתושיט עזרה. יש לגייס את כל היישוב היהודי בארגנטינה למטרות אלה, שכן הוא הקהילה היהודית הגדולה ביותר החיה בארץ נייטרלית, ועליו מוטלת האחריות לכונן תנועה עולמית נגד הרצח וההשמדה של מחצית מהעם היהודי.¹²⁷ ברם, נראה שאפשרויות ההשפעה והתמרון של הציבור היהודי בקרב החוגים הרשמיים ובכנסייה היו מוגבלות ביותר.

הפעילים עצמם היו מודעים למגבלותיהם. לאחר ההפגנה שארגנה דא"א בסוף מרס 1943, שקראה לבעלות הברית לעשות צעדים מעשיים להפסקת הטבח, כתב "אונזער צייט": "אנו יודעים היטב כמה מוגבלות הן האפשרויות של היישוב היהודי בארגנטינה – ולאסוננו, הוא הדין לגבי היישוב הגדול והחזק של ארצות הברית – לעשות משהו ממשי להצלת אחינו."¹²⁸ טרם פורסם מחקר כולל על תגובות יהודי ארגנטינה למאורעות השואה. נראה שהניסיון – שלא הצליח – להביא אלף ילדים יהודים מצרפת הכבושה לחופי ארגנטינה, ניסיון שהעסיק את דא"א וגורמים אחרים שפעלו למען הגירה עד תום המלחמה,¹²⁹ היה המעשה הקונקרטי היחיד של יהדות ארגנטינה למען הצלת יהודי אירופה, שחרג מתחום איסוף

126. "וואס זאלן מיר טאן?", אונזער צייט, 20.11.1942; א. ל. שוסהיים, "זאל אויסשרייצען די פיין פון אונזערע געקוויילטע הערצער"; מ. רעגאלסקי, "זאל אויפשטורעמען אונזער צער, אונזער אכלות, אונזער פראטעסט"; י. גלאזמן, "מיר מוזן זיך גלייך מאבילירן; מ. קוסטרינסקי, "אונזער אייגענער חשבון הנפש", שם, 27.11.1942.

127. י. גלאזמן, אונזער צייט, 27.11.1942; Henry L. Feingold, *The Politics of Rescue*, New York 1970, pp. 256-257, 305. בארגנטינה חיו אז כ-254,000 יהודים. ראה מאמר של ס. דלה פרגולה, הערה 69. במדינות נייטרליות אחרות כדוגמת שווייץ ושוודיה ישבו קהילות יהודיות קטנות יותר.

128. "די געפלאנטע טרויער מאניפעסטאציע", אונזער צייט, 2.4.1943.

129. אבני, עמ' 318-328.

תרומות, כינוס אספות ומשלוח תזכירים. המפלגות הציוניות ודאי"א לא יכלו לתרום להגדרת השפעתן של המדינות הנייטרליות במלחמת העולם השנייה, שהיה ממילא כמעט אפסי, על אחת כמה וכמה להגברת השפעתה של ארגנטינה, המרוחקת ריחוק גיאוגרפי וענייני רב מזירת ההתרחשויות. על כך יש להוסיף נטיות פרו-נאציות בחוגים מסוימים בשלטון. כל הפרסומים ופעולות המחאה שתוארו לעיל תרמו לגיבוש התודעה העצמית של התנועה הציונית המקומית ולהבנת תפקידו של הציבור היהודי לאור השינויים הקטסטרופליים שחלו במבנה העם היהודי. המסקנה הברורה הראשונה היתה הצורך לאחד את הכוחות הציוניים בקשר קבוע ולא אקראי כפי שהיה עד אז, כדי לאפשר להם למלא אחר צווי השעה.

הברת הרוב בארגנטינה והמאורעות בעולם היהודי

כדי להשלים את התמונה על היחסים בין התנועה הציונית וחברת הרוב בארגנטינה, מן הראוי לבדוק, עד כמה שניתן, כיצד הגיבה דעת הקהל בארגנטינה הן על המאורעות שקדמו למלחמה, כמו על אלה שבאו בעקבותיה, ואלו קשרים נוצרו בין ארגונים יהודיים ולא-יהודיים על רקע זה. בדיקה זו תאפשר לראות, באיזו מידה השפיעו הגורמים הציוניים המקומיים על התגובות הללו, ועד כמה היתה הקרקע כשרה לתמיכה בפתרונות, שתציץ התנועה הציונית לאחר המלחמה. התפשטות האנטישמיות בעקבות עליית הנאצים לשלטון והשפעותיה בארגנטינה עוררו גל תגובות-נגד מצד חוגים דמוקרטיים וליברליים. באמצע 1937 הקימו אישים מקרב חוגים אלה את "הוועד נגד הגזענות והאנטישמיות בארגנטינה" (Comite contra el Racismo y el Antisemitismo en la Argentina) הנושא כשלעצמו טרם זכה למחקר ממצה. כמו כן לא נבדקו היחסים בין ועד זה לציבור היהודי, ולדאי"א בפרט. מן התיעוד העומד לרשותנו¹³⁰ מתברר, כי מייסדי הוועד נגד הגזענות והאנטישמיות השתייכו לקשת פוליטית מגוונת, החל במפלגה הקומוניסטית, דרך המפלגה הדמוקרטית-פרוגרסיבית והמפלגה הרדיקלית ועד לנציגים אחרים בעלי עמדות שמרניות יותר. את כולם ליכדו התנגדותם לפשיזם האיטלקי ולנאציזם והכרתם בעובדה, שהאנטישמיות היא מכשיר יעיל שבכוחו מפלסים לעצמם הנאצים מסילות ללב הקהל ולחוגי השלטון.

130. Actas del Primer Congreso contra el Racismo y el Antisemitismo, Publicacion Oficial del Comite contra el Racismo y el Antisemitismo de la Argentina, 1938, Buenos Aires (להלן: פרוטוקולים של הקונגרס נגד הגזענות), עמ' 12; משה טוב, המדור לתיעוד בעל-פה (112), 17, תיק 1, המכון ליהדות וזמנו, האינביביטה העברית (להלן: משה טוב, תיעוד בעל פה).

המאבק נגד הגזענות והאנטישמיות היה משום כך מאבק על הדמוקרטיה ועל המסורת הליברלית של ארגנטינה.¹³¹ בראש הוועד עמד ד"ר אמיליו טרויסה (Emilio Troise), חבר הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית. כן היו בו חברים כמה אינטלקטואלים יהודים, גם הם מקורבים לחוגי השמאל.¹³² מטרת הוועד היתה להילחם בכל תופעות הגזענות והאנטישמיות, שצצו בארגנטינה בשנים אלה של תעמולה נאצית מוגברת, ולהזעיק את דעת הקהל על ידי פרסום מודעות בעיתונות הכללית, פרסום חוברות וכדומה.¹³³ בראשית דרכו ביקש הוועד את שיתוף הפעולה של דאי"א. בישיבה שהתקיימה ב-26.7.1937 התבטאו שני נציגים ציונים בעד שיתוף בין דאי"א לוועד. ד"ר ניסנזון, המקורב לחוגים הרוויזיוניסטיים, לא ראה בשיתוף זה ביטוי לרחמים עצמיים של היהודים, אלא עניין עקרוני ודרך להגנת הדמוקרטיה, שהיא מעניינם של יהודים ולא-יהודים כאחד. חבר מפלגת פועלי ציון, מ. רגלסקי, טען שמוזה זמן רב ציפו היהודים, שהאינטלקטואלים בארגנטינה יקחו דוגמא מעמיתיהם באירופה ויתארגנו נגד האנטישמיות. לדעתו, על דאי"א לעמוד בקשר ישיר עם הוועד כדי לעזור לו: "היזמה היתה צריכה לבוא מן הארגנטינים, אבל עתה עלינו להשתתף כשותפים שווים, כי אין אנו מגינים על האינטרסים שלנו בנפרד, אלא על היוקרה ועל האינטרסים של רפובליקת ארגנטינה."¹³⁴

המגמה היתה לא לראות ב"ועד נגד גזענות ואנטישמיות" ארגון הנותן את חסותו ליהודים ומגן עליהם, אלא ארגון החייב לגאול את ארגנטינה מן הטומאה ומכוחות השחור, שעל היהודים בכלל ועל דאי"א בפרט לתרום את חלקם להצלחתו. חודשיים לאחר מכן (27.9.1937) התקיימה ההופעה הפומבית הראשונה של הוועד. הימוני "די אידישע צייטונג" ציין, ברוח הדברים שנאמרו באספת דאי"א, כי הקשת הרחבה של המשתתפים היא עדות לכך שמדובר בתנועה לא-מפלגתית, וכי בארץ בעלת מסורת דמוקרטית כמו ארגנטינה גם על אנשים

131. כך עולה מבריקת השמות המופיעים בפרוטוקולים של הקונגרס נגד הגזענות: ראה גם אבני, עמ' 302. מרדכי רוזובסקי מציין, שבקונגרס השתתפו גם ארגונים קתוליים. ראה מאמרו "צי האבן זיי דערפילט די סכנה" (באטראכטונגען ארום דעם נאר וואס אפגעהאלטענעם קאנגרעס קעגען ראסיוס און אנטיסעמיטיזם), די אידישע וועלט, 12.8.1938.

132. ראה הערה 130.

133. "די באגעגעניש פון די פארטרעטער פון די אידישע אינסטיטוציעס מיט די ארגאניזאטארן פון קאמיטעט געגען ראסיוס און אנטיסעמיטיזם", די אידישע צייטונג, 28.7.1937.

134. שם. לאחר הצגת הנושא על ידי ד"ר טרויסה השתתפו בדיון ד"ר מנואל בראנשטיין, ד"ר ניסענזון, ד"ר דוכאונוע מהבראקיה, ד"ר רפפורט יו"ר דאי"א, ד"ר שיינברג (יהודי ?) ומ. רעגאלסקי מפועלי-ציון. על התארגנות אינטלקטואלים לא יהודים בצרפת ובאנגליה ראה חיים שמיר, כטרם שואה - רדיפת יהודי גרמניה ודעת הקהל במערב אירופה 1933-1939, תל אביב תשל"ד, עמ' 176, 235-238, 248-251, 314-315, 343.

כאלה להילחם באנטישמיות וזו איננה צריכה להיות מלאכה בלעדית ליהודים.¹³⁵ אולם כעבור זמן קצר בלבד חלה נסיגה ביחסם של דאי"א והארגונים הציוניים ל"ועד נגד הגזענות והאנטישמיות". באירוע המרכזי שיום הוועד, "הקונגרס הראשון נגד הגזענות והאנטישמיות" (Primer Congreso contra el Racismo y el Antisemitismo) שהתכנס בכואנוס איירס באוגוסט 1938, השתתפו נציגים של המפלגות הפוליטיות הנזכרות, של ארגוני סטודנטים ושל איגודים מקצועיים מעיר הכירה, מהפרובינציות ומארצות שכנות. שישה מתוך ארבעים ותשעה הארגונים שהוזמנו היו ארגונים יהודיים, ביניהם דאי"א והפרדציה הציונית. כן הוזמנו "הארגון העממי נגד האנטישמיות", שהיה הארגון המתחרה לדאי"א בקרב השמאל האנטי-ציוני, ו"הבראיקה". למעשה, מתוך שלושים ושלושה הארגונים שהשתתפו בפועל בקונגרס היו שמונה ארגונים יהודיים, ביניהם שלושה שלא הופיעו ברשימת המוזמנים: שני ועדי נוער, שאורגנו אד-הוק על ידי הוועד המארגן, ומפלגת פועלי ציון, שהיתה מיוצגת על ידי י. גלזמן ומ. קוסטרנינסקי, שניהם פעילים גם בדאי"א.¹³⁶ בין המוזמנים בלטה בהיעדרה הפרדציה הציונית. את דאי"א ייצגו היו"ר - ד"ר רפפורט, המזכיר - משה טוב, וד"ר יוסף גולדשטיין.¹³⁷ מהפרוטוקולים של הקונגרס עולה, שקולם של "פועלי ציון" לא נשמע כלל, והם לא שותפו בוועדות הקונגרס. לעומת זאת, ד"ר רפפורט נשא דברים בשם דאי"א במושב הפתיחה, וכל אחד מנציגי דאי"א נבחר כחבר באחת הוועדות, אם כי נראה שהשתתפותם במליאה היתה מועטת. מול אלה בלטו בהשתתפותם הפעילה נציגי "הארגון העממי נגד האנטישמיות" ונציגים יהודים אחרים המקורבים לשמאל האנטי-ציוני.¹³⁸ נראה, שמעורבותם הרבה של פעילים קומוניסטים ושל אנשי שמאל - יהודים ולא-יהודים - נתנה ל"ועד נגד גזענות ואנטישמיות" תדמית של ארגון קומוניסטי, שהרתיעה את הפרדציה הציונית מלשלוח נציגות כלשהי לקונגרס, ואת דאי"א מלהשתתף בצורה יותר פעילה.¹³⁹

135. "די ארגענטינער אינטעליגענץ אין דעם קאמף געגן דעם אנטיסעמיטיזם", וכן "דער מיטינג אין 'מארקאני' געגען ראסיזם און אנטיסעמיטיזם" (וראה שם רשימות המשתתפים), די אידישע צייטונג, 29.9.1937.

136. פרוטוקולים של הקונגרס נגד הגזענות, עמ' 25-26. שני הארגונים האחרים היו: Circulo Israelita Argentino Biblioteca E. Heine, Circulo Israelita de Villa Crespo

137. שם. אחד מנציגי הבראיקה, ד"ר שטירבו, היה גם פעיל ב- Ateneo Sionista. משה טוב היה פעיל ב"מכבי" (משה טוב, תיעוד בעל-פה).

138. פרוטוקולים של הקונגרס נגד הגזענות, עמ' 39-41, 51-52. ל"ארגון העממי נגד האנטישמיות" היו חמישה נציגים. ד"ר מעערופ בירך את הקונגרס במושב הפתיחה. הוא וחבריו השתתפו בוועדות. שם, עמ' 25, 44-46, 51-52. מופיעים גם שמותיהם של ד"ר קאופמן וד"ר קורנבליט (עמ' 7, 229), שאינם מופיעים כנציגי ארגונים אלא נמנו עם חוגי המארגנים (משה טוב, תיעוד בעל-פה).

139. משה טוב, ראיון הנמצא ברשותי.

באשר לפררציה הציונית, היתה סיבה נוספת. לדעתו של מרדכי רוזובסקי, אחד מבעלי הדעה בפררציה, הקונגרס הוא עניינם של הגויים, וככל שהיהודים יהיו פחות מעורבים בו, כן ייטב לעצם העניין; כך לא יוצר הרושם שהיהודים הם היוזמים והעושים למען עצמם.¹⁴⁰ הוא שיבח את המדיניות שנקטו בהרצאותיהם הנציגים השונים ובמיוחד היו"ר, ד"ר טרויסה: לא יחס של הערפת שבחים על עם נרדף, ולא תחושה פטרונלית מצד אלה הבאים להגן על זכויות היהודים, אלא ניתוח אובייקטיבי של הגזענות והאנטישמיות כבעיה כלל אנושית על כל צדדיה והשלכותיה, וראיית היהודים כשותפים שווים שיתמודדו יחד עם הגויים בפתרון הבעיה הנוגעת לשני הסטורים כאחד.¹⁴¹ גישה זו של ראיית העניין כבעיה כלל-חברתית מזכירה במידה רבה את דברי רגלסקי בשלבים הפרלימנריים שהזכרנו. אלא שרוזובסקי חלק על רגלסקי בתוצאה האופרטיבית: אל ליהודים להיות שותפים רשמיים בקונגרס עצמו.

באשר למפלגת פועלי ציון, דומה שנוכחותם של קומוניסטים ובמיוחד של קומוניסטים יהודים, אשר נגרם ניהלו פולמוסים לעתים מזומנות,¹⁴² מנעה את הזמנתם מראש והגבילה את פעילותם בקונגרס עצמו, זאת בניגוד לדרכה של המפלגה, שנודעה באופיה המיליטנטי ואשר גרסה תמיד כי עליה לתת את הדעת לכל נושא הנוגע לחברה היהודית. מכל מקום, בביטאון המפלגה "אונזער צייט" אין הרים לקונגרס, ובדו"ח הדו-שנתי המפורט על פעילות המפלגה, שהוגש לוועידה הארצית של פועלי ציון ב-1939, לא הוזכר כלל "הוועד נגד גזענות ואנטישמיות".¹⁴³ מצד שני נמנעה "פועלי ציון" מלתקוף את הוועד, כדי לא לחבל במפעל החיובי בעיקרו.

דאי"א, על אף השתתפותה בקונגרס, נמנעה מלהופיע בעבודה השוטפת של הוועד כשותפה פעילה. יש להניח, שבהשפעת הפעילים הציוניים ופעילים אחרים שרצו להימנע מקשרים עם ארגון שלכאורה נשלט על ידי קומוניסטים, העדיפה לנקוט עמדה פסיבית. עמדה זו הקנתה לה בקרב אנשי הוועד ומקורביו שם של ארגון בורגני וקונפורמיסטי, שאינו מוכן להשיב מלחמה שעררה. אולם דאי"א לא ויתרה לגמרי על דריסת רגל בוועד. משה טוב ייצג אותה בפועל ובקביעות, אם כי שמה של דאי"א לא הופיע רשמית. קשריו האישיים של טוב עם היו"ר ועם המזכיר הם שאפשרו "פעולה מחתרתית" זו. במסגרת משונה זו נאלץ טוב להתמודד עם נציגי השמאל היהודי האנטי-ציוני, אשר ניצלו את המסגרת כדי לתקוף את דאי"א. לפי הערכתו, דאי"א לא נקטה מדיניות נכונה, והיה עליה

140. מרדכי ראזובסקי, געקליבענע שריפטן, בואנוס איירס 1947, עמ' ו', ט-י"ב, מ"ג, 5-6.

141. מרדכי ראזובסקי, "צי האבן זיי דערפילט די סכנה?", די אידישע וועלט, 12.8.1938.

142. שנקלובסקי, עמ' 224-237.

143. אונזער צייט, 30.4.1939.

להופיע בגלוי בארגון שמטרותיו היו מיגור האנטישמיות בארגנטינה.¹⁴⁴ אין לנו הערכה על היקף פעולתו ועל השפעתו של הוועד בקרב הציבור הארגנטיני. כמו כן אין ביכולתנו לקבוע מה היה מקומה של דא"א בתוכו, וכמה זמן נמשכו היחסים הלא-פורמליים ביניהם. פרט לפרסום הפרוטוקולים של הקונגרס ולעדותו של משה טוב, אין ברשותנו מקורות אחרים.¹⁴⁵ ברם, מהתעלמותם הכמעט מוחלטת של ביטאוני המפלגות הציוניות מקיום הוועד ניתן להסיק בכירור על הסתייגותן ממנו. נראה שנטיותיו ההולכות וגוברות לכיוון השמאל הקיצוני הרחיקו ממנו לחלוטין את הגורמים הציוניים.¹⁴⁶

ארגון ארגנטיני אחר שהגיב על תופעת האנטישמיות הנאצית היה "הליגה הארגנטינית למען זכויות האדם" (*Liga Argentina por los Derechos del Hombre*).¹⁴⁷ ליגה זו ארגנה עצרת מחאה המונית באולם "לונה פארק" ב-28.11.1938, בתום שבוע האבל עליו הכריזה דא"א כאשר נודע על זוועות "ליל הבדולח" בגרמניה.¹⁴⁸ בעצרת זו השתתפו, לפי הערכת העיתונות, כשלושים אלף איש וביניהם מספר ניכר של לא-יהודים.¹⁴⁹ בין הנואמים הרבים היו חבר בית הנבחרים, ד"ר ארתורו פרונדיזי (*Arturo Frondizi*), בשם הליגה המארגנת, נציג האיגודים המקצועיים (C.G.T.), נציג "הוועד נגד גזענות ואנטישמיות" ושני כמרים פרוטסטנטים.¹⁵⁰

על עצרת מחאה זו העיבו שני נאומים. חבר בית הנבחרים מטעם המפלגה הרדיקלית, ד"ר א. סאנמארטינו (*E. Sanmartino*), הציע בנאומו הצעות מספר, שנדרף מהן ריח של אנטישמיות: על היהודים לדכא את התאוה להיות השליטים הבלעדיים על הוזה בעולם; עליהם לוותר על זיקתם הפנטית לכותל המערבי ולארץ ישראל; ה"אתה בחרתנו" של היהודים הוא הגורם לסבלם. חבר בית

144. משה טוב, תיעוד בעל-פה.

145. ראה הערות 130 ו-139 לעיל.

146. "בריוו פון דער פארייניקטער פארטיי צהם קאמיטעט קעגן ראסיום און אנטיסעמיטיזם", אונוער צייט, 5.5.1941.

147. הארגון נוסד באותה תקופה בהשראת המפלגה הקומוניסטית. ראה *Human Rights Directory: Latin America, Africa, Asia*, Washington Internet, 1981, pp. 77-78.

148. "דער פראטעסט אקט אין לונא פארק", די אידישע וועלט, 2.12.1938; אבני, עמ' 304; שנקולבסקי, עמ' 104.

149. די אידישע וועלט, 2.12.1938; מ. ראזאבסקי, "מיר איז גוט, איך בין א יתום. א פאר באמערקונגען צום פרטעסט-אקט אין לונא פארק", שם, 9.12.1938.

150. "דרייסיג טויזענט ארגענטינער פארדאמען דאס היטלעריסטישע דייטשלאנד. דער גראנדיעזער פראטעסט-אקט אין לונא פארק ארגאניזירט פון דער 'ארגענטינער ליגע פאר מענטשן-רעכט' האט איבערגעשטיגן אלע ערווארטונגען", די אידישע צייטונג, 29.11.1938.

הנבחרים מטעם המפלגה הסוציאליסטית, ד"ר נ. רפטו (N. Repetto), המשיך באותו קו של מתן "עצות": על היהודים להשתחרר מהפרטיקולריזם שלהם ולהתבולל כליל בחברה בה הם חיים. בכך תיפתר בעייתם. בהשקפה זו לא חירש רפטו מאומה. היתה זו ההשקפה המסורתית של המפלגה הסוציאליסטית בכך "כור ההיתוך" של החברה הארגנטינית.¹⁵¹ אף שהטקסטים של שני הנאומים אינם ברשתנו, אפשר להסיק מהתגובות, שלא הלמו את המעמד וצרמו באוזניים יהודיות. עם זאת ניתן להסכים לדעתו של ותיק הפרציה, מרדכי רוזובסקי, שהדברים נאמרו מתוך "עם ארצות", מבורות בתולדות עם ישראל ובבעיות היהודים, ולא מתוך אנטישמיות מכוונת. לדעתו, מושגים אנטישמיים הסתננו לנאומים שלא מדעת. אולם לפנינו דוגמא מאלפת להלך הרוח ולמנטליות שרווחו בקרב חלק מן האינטלקטואלים ואישי הציבור הליברלים בארגנטינה, דווקא כאותם חוגים שאמורים היו להיות המועמדים לתמיכה ברעיון הציוני.

הידיעות על ההשמדה ההמונית של יהודי אירופה, שהתקבלו בארגנטינה בסוף 1942, עוררו שוב הדים בציבור הלא-יהודי. היומון רב היוקרה La Prensa, שדיווח באופן שוטף על מאורעות המלחמה וייחד בעמודיו גם קורם לכן מקום מסוים לידיעות על רדיפות ורצח היהודים, הקדיש לנושא מאמר מערכת.¹⁵² גם עיתונים אחרים בעיר הכירה ובערי השדה הקרישו מקום בולט לידיעות אלה.¹⁵³ הסנטור מטעם המפלגה הסוציאליסטית, ד"ר אלפרדו פאלאסיוס (Alfredo Palacios), אדם שהשפעתו חרגה מתחום מפלגתו, רואיין על ידי העיתון Noticias Graficas. הוא העריך שהידיעות אכן נכונות. על כן, לפי דעתו, יש להקים ועדת חקירה שתוקיע את המעשים; אסור לממשלת ארגנטינה ולעם הארגנטיני לשבת בחיבוק ידיים; על הממשלה לחקור את הנושא באמצעות שגריריה באירופה; אם יאומתו הידיעות, על הממשלה לגרש, עד האחרון, את נציגי גרמניה הנאצית, "כי ארגנטינה אינה יכולה

151. די אידישע וועלט, 2.12.1938, 9.12.1938; אבני, יהדות ארגנטינה, עמ' 30-31. וראה הערה 60 לעיל.

152. אין בידינו סקירה שיטתית של תגובות העיתונות הארגנטינית לשואת יהודי אירופה. מקטעי עיתונות שנלקטו בארכיון ההסתדרות הציונית הרוויזיוניסטית (הצה"ר) בבואנוס איירס (מכון ז'בוטינסקי ג' 1/15/1942) עולה, ש-La Prensa דיווח על הריגות במינסק ובמדינות הבלטיות (17.3.1942), על מצב היהודים בצרפת (22.4.1942). ועל גיסיון היסול אוכלוסיית גטו ורשה (29.7.1942). מאמר מערכת פורסם ב-10.12.1942 תחת הכותרת Agravio a la Humanidad.

153. "Adquirieron contornos impresionantes las expresiones de solidaridad con nuestros hermanos masacrados en Europa"; La prensa argentina & Mundo Israelita, 5.12.1942

לקיים יחסים עם מדינה שהעמידה את עצמה מחוץ לציוויליזציה.¹⁵⁴ פאלאסיוס נטה להאמין לידיעות, שאפילו היהודים נתקשו לתפוס, והציע פעולה, שגם אם לא היתה תורמת להצלת יהודים, לפחות היתה מצילה את כבודה של הרפובליקה. לעומתו, חבר בית הנבחרים מטעם המפלגה הרדיקלית, ד"ר א. אראוחו (E. Araujo), נטה לפקפק באמיתות הידיעות. הוא גרס שאין זו הפעם הראשונה שמנסים להרוג יהודים, אך משיתפור הערפל, יתברר כי אין זה אלא חלום בלהות.¹⁵⁵ בין תגובות המחאה בקרב הקהל הלא-יהודי אפשר למנות גם את הפסקת העבודה בת 15 דקות ב-11.12.1943, עליה הכריזה הקונפדרציה של העובדים באמריקה הלטינית נגד מעשי הנאצים וכאות הזדהות עם קרבנותיהם, ואת מחאתו הפומבית של האיגוד המקצועי של פועלי הבניין בארגנטינה על רדיפות היהודים באירופה. אנשי פועלי ציון ציינו, שעל אף שמפלגתם לא עשתה די פעולות הסברה בקרב המפלגה הסוציאליסטית, יזמו את התגובות האלה החוגים הסוציאליסטיים.¹⁵⁶

מה היה יחסם של אותם חוגים בציבור הארגנטיני לתנועה הציונית וליישוב בארץ ישראל – על כך אין בידינו ידיעות. מכל מקום, ייתכן שההזדהות עם סבלם של יהודי אירופה הכשירה את הקרקע להזדהותם עם המפעל הציוני. ב-1943 ניכרים ניצנים ראשונים של הירתמות אינטלקטואלים ופוליטיקאים לנושא הציוני, וזאת לאחר הקונגרס היהודי הפנאמריקני בבליטמור (1941), וועידת בילטמור (1942),¹⁵⁷ והקמת "הוועד האמריקני למען ארץ ישראל" בסוף דצמבר 1942. ועד זה היה מורכב מקבוצת אישי ציבור פרו-ציונים (לא-יהודים), שסייעו להשגת תמיכה בעניין הציוני.¹⁵⁸

הוועידה ה-18 של הפרציה הציונית, שהתכנסה בעיר סנטה פה (Santa Fe) במאי 1943 בסימן הקמת "ארגון גג" לתנועה הציונית המקומית, היתה הראשונה, בתקופה בה אנו דנים, בה השתתפו נציגי השלטונות ואישים לא-יהודים. מושל

154. שם. ראה גם "נאך דער גרויסער טרויער-מאניפעסטאציע", אונזער צייט, 4.12.1942. Alfredo Palacios (1879-1963) מראשי המפלגה הסוציאליסטית החל מהתחלת המאה. ב-1940 השתתף ביסוד הארגון *Acción Argentina*, אשר תמך בבעלות הברית במשך מלחמת העולם השנייה. ראה ארגנטינה, עמ' 665-666.

155. ציטוט מתוך ראיון בעיתון *La Hora*, שהופיע ב-12.12.1942, *Mundo Israelita*.

156. "דער פראטעסט שטרייק קעגן דער אידישער אויסראטונג", אונזער צייט, 11.12.1942. על Ruth D. Masters, Confederacion de Trabajadores de America Latina ראה; *Handbook of International Organizations in the Americas*, Washington 1945, pp. 59-63.

157. שנקולבסקי, עמ' 186-188; לקויר, עמ' 429-431; באואר, עמ' 189-211.

158. "דער קריסטלעכער ראט פאר ארץ ישראל אין די פארייניקטע-שטאטן", די אידישע וועלט, 16.8.1943.

המחוז הוגדר על ידי "די אידישע וועלט" כפרו-ציוני השמח על קיום הוועידה במחוזו. ראש העיר העמיד לרשות המארגנים את התיאטרון ואת התזמורת העירוניים. בוועידה נכחו סגן מושל המחוז, הדיפלומט האנגלי אוהניו מלינגטון דרייק (Eugenio Millington Drake) והכומר הנודע אלפונסו דוראן (Alfonso Duran)¹⁵⁹. כן ניתן לאירוע כיסוי עיתונאי בעיתוני בואנוס איירס ובעיתונות המחוז. עיתונים אלה דיווחו על "[...] נושאים אשר עד עכשיו נידונו לעתים רחוקות, ובצורה חלקית בלבד, על ידי נציגי העיתונות הארגנטינית."¹⁶⁰ ד"ר מבשן גרס, שההדים שעוררה הוועידה בקרב חוגים לא-יהודיים היו ההישג החשוב ביותר שלה. כפי שבארצות הברית פיתחו המנהיגים הציונים קשרים עם אישים בעלי השפעה, המתעניינים במצב שיצר הנאציזם באירופה ומארגנים ועדי תמיכה במדינה היהודית העתידה לקום, כך צריך להיעשות גם בארגנטינה, והוועידה היא חלק ממאמץ בכיוון זה.¹⁶¹ אנשי פועלי ציון היו תמימי דעים בדבר הצורך לגייס חוגים לא-יהודיים למאבק למען ארץ ישראל. כאמור, עוד ב-1939 ניסו, ללא הצלחה, להקים את "הוועד הסוציאליסטי למען ארץ ישראל העובדת". ב-1943, כאשר ליכוד השורות בתנועה הציונית המקומית עמד על הפרק, הם ראו בהשגת איחוד זה גורם שיסלול את הדרך להקמת "ועדים למען ארץ ישראל"¹⁶². לדעתם, רק תנועה ציונית מאוחדת יכולה לבקש את התמיכה של הציבור הלא-יהודי. המהפכה הצבאית שהתחוללה בארגנטינה ביוני 1943 וחילופי השלטון שבאו בעקבותיה, האטו את קצב הפעילות בכיוון זה. ברם, כאשר התברר שהפעילות הציונית אינה נתקלת בקשיים מצד המשטר החדש, חודשו ב-1944 המאמצים להקים ועד מקרב אנשי ציבור לא-יהודיים.¹⁶³

בפברואר 1943 תכנן השליח א. ארדיטי לערוך כינוס ציוני באמריקה הלטינית כמנוף לפעולה הציונית בארצות הללו, וכדי לגייס את דעת הקהל ואת אהדת השלטונות המקומיים. במקביל ביקש ליב יפה לפתח פעילות ישירה בקרב החברה

159. "די 18-טע לאנדעס-קאנפערענץ פון דער ציוניסטישער פּעדעראציע וועט פארקומען דעם 22-טן מאי אין סאנטע-פע", די אידישע וועלט, 19.4.1943; *Mundo Israelita*, 29.5.1943; סר מילינגטון דרייק היה באותה העת הנציג הראשי של ה-British Council לארצות אמריקה דוברות ספרדית. ראה *Who's who 1963*, p. 2106. אלפונסו דוראן היה גם מורה בבית ספר תיכון, והיה ידוע באהדתו ליהודים (יצחק הרבכי, המדור לתיעוד בעל-פה, 2(171), המכון ליהדות ומגו, האוניברסיטה העברית).

160. A. Mibashan, "Un congreso bien logrado", *Mundo Israelita*, 29.5.1943.

161. שם, שם.

162. א. ש. יוריס, "ציונים - א פלאקס באוועגונג", אונזער צייט, 4.6.1943.

163. דו"ח א. מבשן, בשיתוף עם ד"ר א. דיקמן מקימים את הוועד למען ארץ ישראל בארגנטינה, 5.3.1944; אצ"מ Z5/737; מחלקת הארגון אל הנהלה, 20.1.1944, שם, S25/2037; ארדיטי אל ליב יפה, 13.11.1943, שם, Z4/10156.

המקומית. עוד בשובו מסויר בארצות אמריקה הלטינית, בסוף 1942, ציין יפה את חשיבות הפעולה המדינית באותן הארצות. הקמת המשרד למען אמריקה הלטינית במסגרת סניף הסוכנות היהודית בווינינגטון היתה צעד ראשון לקראת הגשמת מדיניות זו. ליב יפה הציע, בין היתר, לפרסם חומר הסברה בספרדית עבור מדינאים, עיתונאים, סופרים וכדומה, וכן הרגיש את הצורך לכונן ועדים למען ארץ ישראל בכל ארץ וארץ.¹⁶⁴

כל הגורמים הציוניים – הן המקומיים והן השליחים – היו שותפים לדעה, שיש לעורר את דעת הקהל הלא יהודי למען ארץ ישראל. מן העדויות העומדות לרשותנו עולה, שבסקטורים רחבים של הציבוריות הארגנטינית היתה נכונות להילחם באנטישמיות, אם כי חלק מציבור זה, בשל השקפותיו השמאליות, לא ראה בפתרון הציוני פתרון לבעיות העם היהודי. כמו כן מתברר, שאפילו בקרב חלק מאותם אינטלקטואלים אשר בפוטנציה יכלו להתקרב לרעיון הציוני, שררה בורות מוחלטת בכל הנוגע לענייני יהודים. עובדה זו הקשתה על הפעילות. ההתפתחויות שחלו בחוגים פרו-ציונים לא-יהודיים חורגות מהתקופה בה אנו דנים.

סיכום

אנו רואים, אם כן, כי במדיניות הפנים שמרה ארגנטינה על יחס הוגן לתושביה היהודים ולפעולותיהם הייחודיות, למרות אי אלו חריגות שנבעו מנטיות פרו-פשיסטיות של חלק מאנשי הממשל. העובדה שהתנועה הציונית היתה חסרת חשיבות מבחינה מדינית ארגנטינית, לא מנעה מהאקזוטיבה הציונית מלבקש מפעילים מקומיים לנסות ולהזעיק את הגורמים הרשמיים בעת הצורך; זאת על אף הריחוק הגיאוגרפי של ארגנטינה מזירת ההתרחשויות בארץ ישראל וחרף היעדר אינטרסים משותפים.

המפלגות הציוניות המקומיות שבמסגרת הפרציה הציונית ומפלגת פועלי ציון ראו את עצמן, כל אחת בדרכה, כחלק אינטגרלי מאוכלוסיית הרפובליקה. מפלגת פועלי ציון הסוציאליסטית, כגוף מאורגן, ריכזה את מאמציה בניסיון להחזיר לארגנטינה את צביונה הליברלי והדמוקרטי. הפרציה הציונית לעומתה, אף ששאיפותיה היו דומות, הסתייגה לחלוטין מכל התארגנות יהודית לצורכי פוליטיקה מקומית, תוך הרגשה שהיהודים יושבים ישיבת קבע במקום. כל המפלגות כאחת דאגו לתרמיתו של הציבור היהודי בעיני חברת הרוב. הן ביקשו

164. ארדיטי אל לויטרכך, 22.2.1943, אצ"מ Z4/10156; ליב יפה, כתבים, אגרות ויומנים, ירושלים תשכ"ד, עמ' 208-209.

למנוע מצד אחד תעמולה אנטישמית על רקע פוליטי-כלכלי, ומצד שני – את זיהוי היהדות עם הקומוניזם. הרגשה זו של ישיבת קבע לא פתחה פתח לאיבוד הזהות היהודית או להתבוללות אלא להיפך; ההרגשה של שייכות לעם ישראל במלוא מובן המלה היא שהנחתה. אותן ביחסן לארץ מושבן וביחסן להתרחשויות בארץ ישראל ובאירופה. דווקא משום בטחונם, הרגישו יתר מחויבות לעורר את דעת הקהל היהודית והלא-יהודית. בתחומים אלה היה שיתוף פעולה בין הפרדציה הציונית למפלגת פועלי ציון. כשהגיעו הידיעות הראשונות על השואה, נתפסה יהדות ארגנטינה לאותו חוסר אונים, שהיה גם מנת חלקן של קהילות יהודיות גדולות וחשובות ממנה. עם זאת, לנוכח האירועים התלכדה התנועה הציונית המקומית ודאגה לכך שאירועים הרי-גורל אלה לא יוסרו מסדר היום של היהודים. באשר לקהל הלא-יהודי, עלינו להבדיל בין הודהות עם הסבל והרדיפות שפקרו את העם היהודי לבין יחסו לפתרון הציוני. בעוד שההזדהות עם הקרבנות היהודים היתה מקובלת על חוגים דמוקרטיים, נדרשו מאמצים מצד התנועה הציונית כדי לקנות לה תומכים לרעיון הציוני. הניסיונות הראשונים נעשו בתקופת היוגו, בעיקר ביזמתה של מפלגת פועלי ציון. אבל להמשכם המוצלח – דרושה היתה התארגנות של כלל הכוחות הציוניים לגוף אחד – משימה שאכן הושגה עם הקמת "המועצה הציונית העליונה" במחצית השנייה של 1943.¹⁶⁵ בשנים 1935-1943 עדיין לא הצליחה התנועה הציונית לקנות לה מקום בתודעת החברה הלא-יהודית בזכות עצמה, אלא רק בעקיפין, באמצעות ניסיונותיה לעצב את תדמיתו של הציבור היהודי ובעקבות מעורבותה בפעולות המחאה נגד זוועות הנאצים.